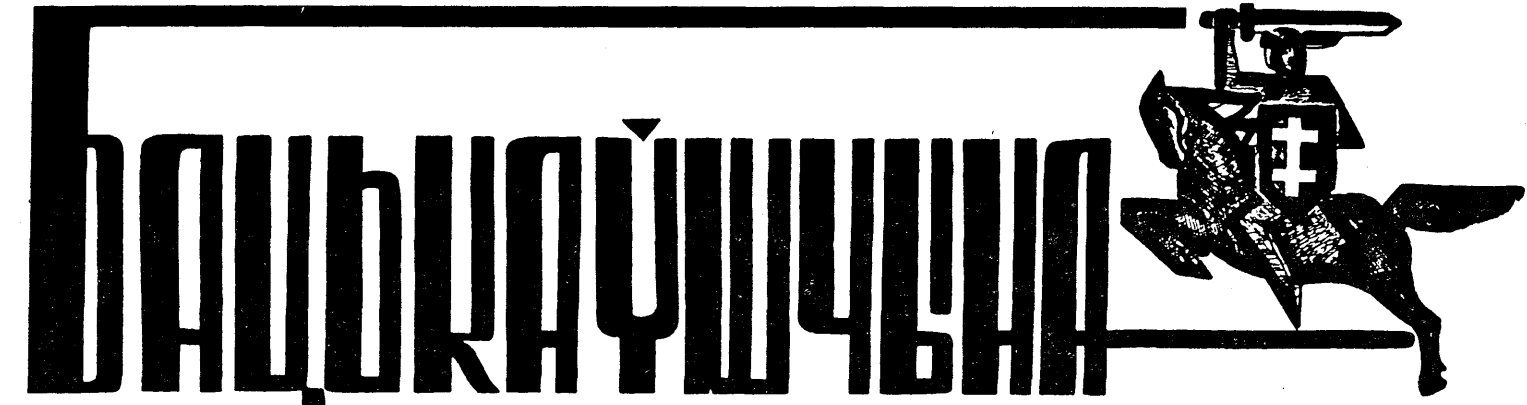

ГАЗЭТА ВЫХОДЗІТЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ — ЦА НА 50 Н. ФЭН.

LE JOURNAL BIELORUSSIEN „LA PATRIE“	DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „DAS VATERLAND“	THE WHITERUTHENIAN NEWSPAPER “THE FATHERLAND.”
--	---	---

№ 11-12 (447-448)

25 Сакавіка 1959 г.

ГОД ВЫДАЊНЯ 13

1918 — 25 Сакавіка — 1959

«Сакавіку мы шлём вітаньне!
Зімы сярдзітае караньне
Не напалохае больш нас...»
(Хмарка — «Сакавіку»)

Сакавік!.. Колькі прадонна глыбокага сэнсу крыецца ў гэтым слове, ведае і адчувае адно Беларускі Народ, што гэтак трапна азначыў ім трэці месяц году.

Што могуць гаварыць людзкому сэрцу, душы Беларуса, такія словы, як «март», «März» ці «March»? Яшчэ «März» туды-сюды — нагадвае пра нейкае марыва, мрой, але й тут ня тое, не Сакавік!

Сакавік... сок... сакавітасьць... сакавіты — гэта спрадвечны эліксір ажыўленьня, жыцця, зараджаньня новага...

Пры канцы месяца сонца штораз вышэй пачынае хадзіць панад нашым сьветам. Ягонны лагодныя праменні абуджаюць усё жывое ў прыродзе, спрыяюць руху сокаў жыцця, што заўсёды выклікаюць парасткі новага, сьвежага, маладога, бадзёрага... Гэта і ёсьць сакавік...

Бывае, што на той абуджаны інтэнсыўны гон да жыцця й росквіту хлынуць яшчэ сяды-тады сыцюдзёныя лодыкі зімы, ледзяныя аковы якой стрымаюць жыццядайныя рухі сокаў прыроды, а навет часамі й знішчаць часткава тое новае, яшчэ неўмацаванае й кволае... Трывае гэта аднак ня вечна. Сокі жыцця, што пачалі былі наймацней пералівацца ў канцы сакавіка, перамагаюць. Зіма ўступае, мусіць уступіць!..

✱

Людзкая грамада ў працягу вякоў перажывала і перажывае падобна прыродзе свой веснавы Сакавік і сваю зіму. Чалавецтва разьвіваецца ў двух асноўных кірунках: **наперад** — у кірунку да свабоды, любові бліжняга, братэрства паміж людзьмі й народамі, вечнага міру ды ўсебаковага разьвіцця культуры, у кірунку **прагрэсу** або Сакавіка, і **назад** — у кірунку няволі, ненавісьці чалавека да чалавека, няспынных войнаў ды азьвярэлага нішчэньня й занпаду ўсяе культуры наагул — у кірунку **рагрэсу** або аковаў сярдзітае зімы...

У роўніцы гэтых двух кірункаў зьмяшчаюцца ды ўзаемасутыкаюцца й пераплятаюцца гістарычныя пэрыяды людзей, народаў, усяго чалавецтва...

✱

Беларуская народная мудрасьць, ахрысціўшы Бог ведае калі месяц пачатку вясны словам Сакавік, як-бы прадбачыла, што слова гэта некалі станецца сымбалам нацыянальнае свабоды й незалежнасьці.

Трэба-ж было здарыцца так, што якраз ныйнакш, як у сакавіку, у самым пачатку рухаў сокаў прыроды, 41 год таму, у нетрах народных, пасяля больш стогодовага «зімы сярдзітае каранья», сокі ўсьведамленьня свайго собскага нацыянальнага «я» заварушыліся гэтак моцна, што ўжо 25-га Сакавіка 1918 году ўфармавалі вольную, незалежную й суверэнную Беларускую Народную Рэспубліку.

І трэба-ж было таксама здарыцца, што на новае й маладое нацыянальна-дзяржаўна-незалежнаскае ўфармаваньне адразу пачалі дзьмуць ад усходу халодна-чырвоныя завеі, аж пакуль у студзені 1919 году не пакрылі наш край ледзяным панцырам БССР... Ці-ж гэта ня сымбалічна? Сакавік і... студзень. БНР і... БССР...

✱

БНР, толькі што ўзрослая, не паспеўшы яшчэ аперыцца, умацавацца, фізыч-

на не магла ўстаяць перад сілай бальшавіцкага ўсходу. Запанавала БССР і вось ужо 40 год як зьдэкуюцца над нашым народам, замаражвае, вынішчае ягонае нацыянальнае й людзкае нутро.

Нацыянальнае, бо ў БССР няма й быць ня можа нічога, навет псэўданацыянальнага, што хоць крышку адбывае ад сусьветна-захопніцкіх тэндэнцыяў бальшавізму. Людзкае, бо ў БССР чалавек, самастойная людзкая адзінка з усёй сваёй людзкай годнасьцю, ня існуе. Там ёсьць машыны, хвабрыкі, прамысловасьць, калгасы, а няма там месца для чалавека. Чалавек, як такі, ня існуе. Ён — прыда-так да машыны, жывая «рабoтніцкая сіла» на выкананьне ды перавыкананьне плянаў і заданьняў бальшавіцкае стратэгіі.

✱

Сакавік і студзень... БНР і БССР... Сокі вясны, жыцця і подыхі сыцюжы, заміраньня... Сымбаль і сіла... Сіла?.. Дзе сіла?..

Сіла гвалту ці сіла сымбалю жыцця? Раптоўная сыцюжа, што сыцінае й нішчыць часткава кволую, маладую рунь — сіла, часовая, пераходная, але сіла... Вітальнасьць сокаў, што пад дабрадзяньнем сонца абуджаюць здэсэктаваную сыцюжай рунь — сіла, вечная, няўміручая сіла!

✱

У сэрцы краю Менску, над гістарычнай Нямігай і паўз берагоў Сьвіслачы ізноў ушчапарыліся крамлёўскія агожыкі — «улады БССР». Над краем со-рак год распасьціраюцца кішчоры бальшавіцкага цмока... Арышты, стрэлы ў патыліцу, дэпартацыі, высылкі — стра-шэнная, жудасная фізычная, матар'яль-ная сіла. Маладая незалежнаска рунь гнецца, а ня знікае канчальна... Пра-біваецца скрозь найменшыя праталі-ны... Случчакі, Койданаўцы, Варысаў-цы — спантанічныя дэталі сакавітасьці народнага нутра.

Ня могуць даць рады ні паказальныя працэсы, ні кампаніі карчовак ды вы-карчовак «нацдэмаў», «буржуазных на-цыяналістых» «ворагаў народу»... За народную самабытнасьць, пад Бээнэраў-скім сымбалам Акту 25-та Сакавіка, гі-нуць сотні й тысячы, але маладая ма-ральный рунь, хоць мясцамі й жоўкне, радзее, а не здаецца, усьцяж аднаўля-ецца...

І цяпер, гэтак як і сорад год таму, пад напластаньнем сілы гвалту, варуша-цца карэньні сілы маральнай... Прыйдзе час, калі «загляне сонца ў закратаванае ваконца», тады й гвалт разьвеіцца, як прыкраса змора...

✱

Ізноў надыйшоў дзень 25-га Сакавіка, календарны дзень... Дзень вольнага бе-гу самастойных народных сокаў яшчэ ўперадзе, чакае свайго прыйсьця... Яшчэ стогне край пад прымусам, ска-заць слова ня можа... За яго і ад імя яго ніколі ня пераставалі й ня пераста-юць прыпамінаць вольнаму сьвету пра крыўду народную законныя ворганы БНР паза краем...

Беларускія браты й сёстры на выгна-нні не забываюцца пра сваю радзіму-Беларусь ды праз галовы прыгнятальні-каў рознымі, адно ім ведамымі шляхамі, стала нясуць праўду ў родныя месцы й сёлы забранага краю.

Сяньня, усе тыя, каму Бог даў змогу вырвацца зь няволі, рассяліўшыся па ўсіх краях вольнага сьвету (а іх тысячы) — яны сіла, вялікая маральная сіла), будуць абходзіць гадавіну нараджэньня гістарычнага нацыянальнага чыну — абвешчаньня незалежнасьці Беларусі.

Урачыстыя акадэміі й зборкі, прысь-вечаныя ўшанаваньню Акту 25-га Сака-

віка, будуць не адно выражэньнем няз-ломнае волі да самастойнага дзяржаўна-га быцьця беларускага народу, а пера-дусім пратэстам супраць сыстэмы, што 41 год таму замардавала свабоду й дэ-макратыю, якія нараджаліся тады ў нас, супраць сыстэмы, якая гвалтам, хваля-шам ды патокамі крыві павярнула ход гісторыі ды ўтрымала нявольна прыпам-

Непераможнасьць народнага імкненьня

Адзначаем чарговую гадавіну Сакаві-ка. Саракааднагадовы пэрыяд, які нас дзеліць ад адзначанай сяньня даты, ня глядзячы на тое, што ідэалы, абвешча-ныя тады, на Беларусі яшчэ ня зьдзей-сненыя, прайшоў усё-ж пад знакам гэ-тых ідэалаў.

У жыцці народаў узнікаюць розныя праблемы, праблемы большага ці мен-шага значэньня, часта раптоўна й бурна, і бальшыня зь іх хутка й беспаваротна знікае, гэтак, як і паўсталі, не заўсёды задавальнішы тую прычыну, якая іх на-радзіла. Але ёсьць праблемы неперарод-ныя зь неперароднай базай, зь якой яны вырастаюць. Да такіх праблемаў адно-снаці імкненьні народаў да ўдасканалэ-ньня свайго нацыянальнага «я». Гэтыя імкненьні выходзяць за рамкі пакалень-няў, яны — неадлучны спадарожнік на-роду на працягу ўсяго ягонага існавань-ня. Пэрфэкцыя свайго нацыянальнага «я» ў розных народаў праходзіла пароз-наму й на сваіх кульмінацыйных пунк-тах прыймала розныя формы й не заў-сёды здаровыя.

Беларускі народ таксама не без свай-го нацыянальнага «я». Ён таксама імк-нуўся й імкнецца яго ўдасканаліць. То-лькі нацыянальнае «я» беларускага на-роду ніколі не перарастала ў загрозу або няшчасьце для іншых. Яно абмяжоў-валася рамкамі здаровага разьвіцця сваіх нацыянальных сілаў. Беларусы заўсёды вызначаліся павагай і пашанай, і часта навет прызмернай верай у час-насьць і параданьскае сваіх суседзяў. Аднак, як паказала гісторыя, хвабллі-вы нацыянальны эгаізм суседзяў пад-ступна й брутальна выкарыстоўваў гэ-тыя рысы нашага нацыянальнага харак-тару для заспакаеньня сваіх зьвіхну-тых амбіцыяў коштам нашых нацыяна-льных інтарэсаў.

Прышла векавая няволя. Яна сьце-рла беларускі народ з карты сьвету, але, наўсуперак жаданьням панявольнікаў, ня здолела знішчыць яго на справе, як самабытнай нацыянальнай адзінкі. На-род застаўся, а зь ім засталася ягонае неадлучнае прыроднае імкненьне да ўда-сканаленьня себе, як асобнай грамады, злучанай шматлікімі псыхалагічнымі й культурнымі рысамі.

Прышла рэвалюцыя. Парваліся лан-цугі стагодняе няволі й беларускі на-род стаў перад магчымасьцямі й неабход-насьцямі адначыць і сфармуляваць свае дачыненні й да самога себе і да вош-кавага сьвету. Ня ў прыклад сваім ра-нейшым панявольнікам, ён не пераняў іхных звычак, не пачаў марыць аб тым, каб, ідучы сьледам сваіх прыгнятальні-

каў, чыніць несправядлівасьць іншым. Ён асудзіў ня толькі былое людзкае й нацыянальнае рабства, але й імкненьне «раскаваных рабoў» самім стацца рабаў-ласьнікам. Беларускі народ застаўся верным самому сабе, свайму прыроднаму характару: імкненьню да найбольш шы-рокай дэмакратыі ўнутры свайго гра-мадзтва, да адпаведнай часу сацыяль-най справядлівасьці, да пашаны й ахоў-ваньня сваятых прынцыпаў свабоды людзкай адзінкі, да пашаны й талеран-цыі іншых народаў і іхных грамадзян і, перадусім — да сваёй нацыянальнай сва-боды й незалежнасьці ў вольнай сям'і раўнапраўных народаў — пры сучасных міжнародных дачыненьнях — найбольш справядлівай палітычнай формы для ўсебаковага разьвіцця духовых сілаў народу, задаваленьня пазытыўных ба-коў ягонага нацыянальнага «я». Якраз гэтыя прынцыпы сталіся асновай Грама-таў Рады Беларускай Народнай Рэспуб-лікі і адзначанага сяньня Акту 25-га Сакавіка.

Пад ціскам брутальнай сілы «раска-ваных» усходніх «рабoў», «чалавечы дух» якіх, як каза Купала, «ня ўзяняў-ся ўвысь», гэтым прынцыпам не дава-лося затрыўмфавачь на нашай Бацькаў-шчыне. Аднак змаганьне за іх ня спы-нілася.

✱

40 год бальшавікі бязьлітасна змага-юцца з «беларускім нацыяналізмам», фі-зычна вынішчаючы беларускую інтэлі-генцыю, вядучы бязупынна прапаганду супраць «рэшткаў» і ўплываў гэтак зва-най «буржуазнай нацыяналістычнай ідэ-ялёгіі».

І што-ж? Перамаглі?!

— Не, не перамаглі і не перамогуць, пакуль жыве панявольены народ-нацыя — гэтая, калі ня сьведамая, дык інстынк-тоўная, стыхійная крыніца народных імкненьняў да нацыянальнай самааба-роны й самазахаваньня.

Гэты факт часткова прызналі і зь ім згадзіліся й бальшавікі. Гэта відаць хоць-бы з таго, што яны цяпер абмежа-валі фізычнае знішчэньне асобаў, якія зь ім не згаджаюцца, як мэтад, які сабе не апраўдаў, і павялі палітыку нэўтралі-зацыі нацыянальных ідэалаў, намагаю-чыся ўсё лэзунгі беларускую нацыяналь-най рэвалюцыі прысвоіць сабе і іхныя запраўдны зьмест падмяніць сваім «са-цыялістычным» эрзацам. Бальшавіцкая фікцыя БССР — твор, які ў пытаньнях дзяржаўнага маштабу ня можа сама-стойна прыняць найменшай пастановы, выстаўляецца й за суверэнную, і за не-залежную беларускую дзяржаву. Апра-

неньнем прадстаўніком вольнага сьвету злачынстваў, дапушчаных над нашым ды іншымі панявольенымі бальшавікамі народамі, перасццярогай, што не ад ся-ньня, а ўвесь час, сыстэматычна адбыва-ецца хвабрыкацыя кандалоў на рукі, мозг ды сэрцы вольнага сьвету...

Бальшавіцкі цмок ненажэрны. Учора праглынуў нашы народы, а цяпер нап-ружваецца да скоку, каб праглынуць і ўвесь сьвет.

А. Сьвіслацкі

Ужо 40 год бальшавікі выхоўваюць Беларусаў у духу гэтак звананага «пра-летарскага інтэрнацыяналізму» у рамках «ленінскай нацыянальнай палітыкі». Сутнасьць-жа гэтага «інтэрнацыяналіз-му» й праславуатаў «ленінскай нацыяна-льнай палітыкі» ніяк ня ў стане, а таму й ня здолела, задаволіць імкненьня на-роду да ўстанавленьня запраўды спра-вядлівых дачыненьняў паміж нацыямі. Пакуль паміж гэтак званымі «роўнымі» народамі сяньняшняга СССР ёсьць адзін «раўнейшы» й «разумнейшы»; «брат», але заўсёды толькі «старэйшы» і «большы», якому пры кожнай нагодзе іншыя па-вінны дзякаваць за ўсё зробленае ім і ня зробленае, да таго часу гэтая «раўна-праўнасьць» будзе й далей выглядаць сьмешна навет на паперы, не гаворачы ўжо аб фактычным стане рэчаў. Гвал-тоўная русыфікацыя народу з старымі культурнымі й дзяржаўнымі традыцы-ямі ня можа ня выклікаць пачуцьця абурэньня да тых, хто яе праводзіць, ня можа ня выклікаць нацыянальнага суп-раціву.

Бальшавікі й іншыя ворагі нацыяна-льнай незалежнасьці Беларусі прыпіс-ваюць беларускаму вызвольнаму руху, быццам ён імкнецца «падзяліць» і «пас-варыць» народы. — Якая бізглузэдзіца, якое цынічнае перакручваньне сутнасьці справы! Устаўныя граматы Беларускай Народнай Рэспублікі, у якіх выражаныя асноўныя прынцыпы беларускай неза-лежнай дзяржавы, зьяўляюцца найлеп-шым дакумэнтальным запярэчаньнем гэтага хвалішу. Да іх і адсылаем сяньня тых, хто з добрай воляй хоча вызьбіцца сумлеваў адносна запраўдных мэтаў бе-ларускага нацыянальна-вызвольнага ру-ху.

✱

Чатыры дзесяцігодзьдзі прайшлі пад знакам жорсткага змаганьня за ідэі, не-пераможнасьць якіх была ў гэтым зма-ганьні даведзеная. Тыя, што гэтыя ідэі носяць, захаваўшы ад ворага глыбока ў сэрцах, або адкрыта працуюць над іх-ным ажыццяўленьнем — могуць сме-ла й з даверам глядзец у будучыню!

Ю. Дзубовік

Сакавік – сьвята вялікага Адраджэньня

Адзначаючы Сакавіковую гадавіну, мы ня можам забыцца аб тым, што Вялікі Сакавік быў Актам не нараджэньня, а **адраджэньня** Нацыянальнай Незалежнасці. Апошняя акалічнасць мае прынцыповае значаньне, тым больш, што яшчэ нядаўна з урадавай трыбуны БССР Хрушчоў з аплёмбам заявіў, што «да кастрычніцкай рэвалюцыі беларускі народ ня меў сваёй дзяржаўнасці», а сучасны камуністычны прападёр БССР Мазураў у тон свайму босу дапоўніў, што толькі «дзякуючы Леніну і створанай ім камуністычнай партыі беларускі народ **упяршыню** ў сваёй многавяковай гісторыі **набыў дзяржаўнасць, свабоду й незалежнасць**». Усё сьвяткаваньне 40-годзьдзя БССР праходзіць пад такімі-ж лёзунгамі: раней — нічога, цяпер, пры савецкай уладзе — усё. Некаторыя су-

часныя дзеячы культуры ў БССР зь «перакананасьцямі» прабуюць пераканаць народ, што й беларускую культуру стварылі бальшавікі. Гэтак, прыкладам, у «Полымі» (№ 4, 1958) быў зьмешчаны артыкул зь гісторыі беларускай драматургіі й тэатру пад характэрным загалоўкам, які гаворыць сам за сябе — «Нараджаны Кастрычнікам». На юбілейным пленуме Саюзу кампазытараў БССР ягоні старшыня Цікоцкі сьцьвярджаў, што й беларуская музыка была «народжана кастрычнікам».

Вялікі Сакавік, наўсуперак бальшавіцкай хлусьні, высока падносіць справы й чыны гісторыі беларускага народу. Перад намі паўстаюць: Полацкае Княства — калыска беларускай дзяржаўнасці, Залатая пара нашай дзяржаўнасці й культуры — Вялікае Кня-

ства Літоўскае. Ці-ж можна параўняць гэтую запраўдную дзяржаўнасць з бальшавіцкай дзяржаўнасцямі БССР? А старадаўняя беларуская апырчоная культура й мастацтва! Зь беларускага асяродзьдзя выйшла ці мала заснавальнікаў навет іншых нацыянальных школаў і кірункаў у літаратуры й мастацтве. Ці мала нарадзіла Беларусь сваіх драматургаў, музыкаў, цэлую пляяду выдатных мастакоў-маляроў, чые творы ўпрыгожваюць мастацкія галерэі Расеі й Польшчы?! У газэтным артыкуле немагчыма пералічыць усе зьнаньня прозьвішчы прадстаўнікоў беларускае культуры.

Не, беларускаму народу было й ёсьць што адраджаць, ёсьць і чым ганарыцца. Гісторыя яго культуры й дзяржаўнасці пачыналася тады, калі яшчэ й паміну ня было таго народу, які цяпер прэтэндуе на «старэйшага брата».

Аб тым, што ідэі вялікага Нацыянальнага Адраджэньня жывуць і валодаюць розумам і сэрцам Беларусаў ня толькі на эміграцыі, сярод нас, але й арганічна ўласцьвіты Беларусам на паняволенай Бацькаўшчыне, пераканальна сьведчаць розныя факты зь беларускага савецкага жыцця. Ніколі раней яшчэ ня было, ад часу 20-ых гадоў, такога зацікаўленьня пытаньнямі беларускай гісторыі й культуры, такога імкненьня да іх вывучэньня, дасьледаваньня, часцей за ўсё наперакор бальшавіцкаму кіраўніцтву. У беларускай савецкай прэсе мы чытаем аб настойлівых патрабаваньнях ахоўваць беларускую старыну, гістарычныя помнікі. Характэрна, што варта было аднаму карэспандэнту парнушыць пытаньне аднаўленьня традыцыяў Купалля, як з усіх куткоў Беларусі пасьпаліся лісты ў рэдакцыі газэтаў, якія ператваралі жадаваньні й прапановы ў патрабаваньне ад улады адпаведных мерапрыемстваў. Сябры Акадэміі Навук БССР адкрываюць захаваныя старадаўнія дакумэнты беларускай культуры, мастацтвазнаўцы пішуць працы аб беларускім тэатры XVI-XVII ст., вышукваюць імёны беларускіх носьбітаў культуры, здабыткі старажытнага беларускага мастацтва. Сустракаюцца факты, калі народ сам павучае мясцовае кіраўніцтва, каб не забывацца на культурныя беларускія каштоўнасьці.

У той час, калі на ХХІ зьездзе камуністычнае партыі Хрушчоў, Фурцава, Мазураў, Мухігідзінаў заклікалі да змаганьня зь перажыткамі буржуазнай ідэалёгіі, нацыяналізмам, да распрацоўкі г. зьв. сучаснае тэматыкі, шматлікія беларускія культурныя дзеячы зьвяртаюцца да прыгавосьці беларускай нацыянальнай спадчыны, яўна ўхіляючыся ўсімі спосабамі ад штодзённае савецкае

Хіба яшчэ доўгі час галоўная ўвага ў міжнароднай палітыцы будзе зьвернутая на Бэрлін і наагул на пытаньне Нямецчыны. Гэтыя пытаньні на столькі важныя, скамплікаваныя і ў сваім далейшым разьвіцьці грозныя й небясьпечныя, што яны поўнасьці зацьмяваюць сабой, здавалася-б, таксама вельмі важныя падзеі на Сярэднім Усходзе і ў Афрыцы.

Хрушчоў у сваіх дамаганьнях і прэтэнсіях пад адрывам Захаду часта ўжывае палітычнага блефу й шантажу, каб запалохаць Захад і нешта ад яго танным коштам вытаргаваць або адступіць, таксама безь вялікіх стратаў у тым выпадку, калі Захад выкажа дастаткова станоўчыя і хрушчоўскіх пагрозаў не спалохаецца.

У справе Бэрліна і Нямецчыны справа прадстаўляецца, здаецца, больш сур'ёзна і небясьпечна. Не адбываецца й тут без палітычнага шантажу й традыцыйнага савецкага блефу, але, апрача гэтага, уваходзяць у ігру й вельмі важныя жыццёвыя інтарэсы Савецкага Саюзу з аднаго боку, а Захаду — з другога. Таму выглядае, што ня гледзячы на ​​дробныя й мала істотныя ўступкі, як згода на скліканьне канфэрэнцыі міністраў замежных справаў або згода на прадаўжэньне канчальнага тэрміну ультыматуму ў справе Бэрліна з 27 траўня да 27 чэрвеня або й да ліпеня, Савецкі Саюз у нямецкім пытаньні зайграў va-banque і ад занятай цяпер пазыцыі так лёгка адступіць ня зможа.

рэчаіснасьці. І гэта ўва ўсіх галінах беларускага мастацтва. Мінным занятых творчых працаўнікі, крытыкі, дасьледнікі, вучоныя, фалькларысты. Колькі ня робіцца заўвагаў, дакораў і закідаў з боку кіраўніцтва — нічога не памагае: сучаснае адштурхоўвае, мінулае — вабіць. І гэта ня толькі таму, што савецкая надзённасьць абрыдла, надакучыла, справа тут істотнага парадку, якая гаворыць аб несумяротнасьці адраджэнскай нацыянальнай ідэі, яе пранікненьні ў масы беларускага народу. Ані розум, ані сэрца Беларуса ня могуць успрыняць таго, што «народжана кастрычнікам», яны патрабуюць свайго, кроўнага, арганічна ўласцівага беларускай натуре. Чым далей, дык болей ідэя Вялікага Сакавіка яднае беларускі народ як там на Бацькаўшчыне, гэтак і тут на чужыне. Мы тут шчаслівыя тым, што, пазбавіўшыся абставін гвалту й тэрору, можам вольна сьвяткаваць Вялікае Сьвята, але мы верым, што прыйдзе час, калі й там радасна і свабодна будуць сьвяткаваць Вялікі Сакавік.

Мікола Куліковіч

„Нацыяналістычныя настроі“ і дзейнасьць эміграцыі

«... Літаратуру, якая ўзнялася ў Беларусі ў першыя гады савецкай улады, можна параўнаць з запраўдным **бурным патокам**, што, выйшаўшы на шырокі прастор, уліўся ў **магутнае рэчышча агульнасаюзнай, многанацыянальнай савецкай літаратуры**», гаварыў Броўка на чацьвертым зьездзе пісьменьнікаў БССР.

Так — у першыя гады бальшавіцкае ўлады, у пэрыяд адноснае нацыянальнае свабоды — беларуская літаратура запраўды нагадвала што раз магутнейшы бурны патак. Яна мела перад сабою бліскучыя перспектывы. Але пазьней прыйшлі гады тэрору й гэты «бурны патак» быў спаткачы бальшавікамі абзводнены і ўціснуты ў «рэчышча савецкай літаратуры». Працэс гэтага гвалту Броўка апісвае вельмі скупа, агульнымі фразамі. Але ёсьць месцы ў ягоным дакладзе, якія гавораць вельмі шмат, ды над якімі варта спыніцца.

Як і трэба было чакаць, Броўка пачаў ад Купалы й Коласа. «Янка Купала й Якуб Колас, — гаварыў ён, — **пазбыўшыся некаторых ваганьняў**, прысьвячаюць свае творы станаўленьню новага жыцця». Што-ж гэта былі за «ваганьні»? Аб гэтым Броўка маўчыць. Ён ня кажа, што сотні найлепшых твораў прыгаданых паэтаў, шмат зь якіх былі напісаны ў дваццація гады, выкрэсьленыя цяпер зь літаратурнае спадчыны гэтых двух волатаў мастацкага слова. Броўка ня кажа, што пазьней арыштаваны Купала намагаўся скончыць жыццё самагубствам, і толькі ягоная вільзэрная папулярнасьць у народзе стрымоўвала бальшавікоў зьнішчыць яго фізычна, як дзесяткі іншых беларускіх пісьменьнікаў. Гэта-ж самае датычыцца й Коласа. Броўка не параўноўвае мастацкае якасьці твораў гэтых паэтаў да й пасля іхнага духовага занявольленьня. Такое параўнаньне было-б для бальшавікоў зьнішчальным. Броўка не казаў таксама, пры якіх трагічных умовах і

чаму так нечакана скончыў жыццё Купала. Але шмат з пісьменьнікаў, што слухалі даклад Броўкі, аб усім гэтым ведаюць надта добра...

Якія «ваганьні» мелі Купала й Колас, вынікае зусім ясна з далейшых словаў Броўкі, дзе ён гаварыў аб іншых пісьменьніках. Спыніўшыся на літаратурнай арганізацыі «Маладняк», Броўка заявіў: «... У час складанай, суровай клясавай барацьбы меліся асобныя людзі з **пэўнымі хістаньнямі і нацыяналістычнымі настроямі**...»

Узьнікае пытаньне: што маюць супольнае гэтак званыя «нацыяналістычныя настроі» ці, дакладней, беларускі патрыятызм — з клясавай барацьбой? Усе-ж гэтыя людзі, якіх ганьбіць Броўка, былі сынамі працоўнага народу. Гэты факт ніхто ня можа аспрэчваць. Выглядае, што змаганьне за запраўды **нацыянальную** беларускую літаратуру — для бальшавікоў страшнейшы грэх, чымся ўсё іншае.

Вось Броўкава ацэна ведамай і слаўнай літаратурнай арганізацыі «Узвышша», зь якою так жорстка расправіліся бальшавікі — цытуем: «... На нацыяналістычныя хістаньні й настроі «Узвышша» хварэла болей, чымся «Маладняк»... «Узвышша» не жадала падпарадкоўвацца партыйнаму кантролю».

Аб «нацыяналістычных хістаньнях і настроях» у дакладзе Броўкі згадваецца яшчэ ня раз і ня два. Але, як там гаворыцца, — «камуністычная партыя дбайна выпрошчвала літаратурныя кадры... Дзякуючы штодзённаму кіраўніцтву камуністычнай партыі, наша літаратура паспяхова перамагла нацыяналістычныя настроі асобных літаратараў...»

Вось аб гэтым «дбайным выпрошчваньні» ды «пасьпяховай перамозе» й трэба сказаць некалькі словаў. Старэйшыя пісьменьнікі, у тым ліку й літаратурныя літрук Броўка, добра памятаюць хвалі чыстак сярод беларускіх пісьменьнікаў

(Заканчэньне на 3-й бач.)

Проба сілаў

Існаваньне цесна звязанай з Захадам Нямецкай Фэдэральнай Рэспублікі й вольнага Бэрліна — гэтага астраўка свабоды на камуністычным моры — зьяўлялася дагэтуль для Масквы войстрай косцай у горле. Заходні Бэрлін зьяўляецца для жыхарства Усходняй Нямецчыны і стацыянуючых у ім савецкіх жаўнераў наглядным прыкладам таго, як жывуць і думваюць людзі на Захадзе. Апрача гэтага, заходні Бэрлін зьяўляецца гэі шырокай брамай, церазь якую праходзіць балышыня тых некалькіх соцен Немцаў, а часта між імі і ня Немцаў, якія кажнага для ўдзякаюць на Захад. Але, ня гледзячы на ўсё гэта, ня справа Бэрліна іграе тут вырашальную ролю, але справа ўсяе Нямецчыны. Бэрлін зьяўляецца толькі адным із прэтэкстаў, каб гэтую справу якраз сьняньня паставіць на парадку дня.

Накінуць згодна і з сваімі зычэньнямі разьвязаньне нямецкае праблемы якраз сьняньня, а не пазьней, мае для Саветаў глыбокае абаснаваньне. Савецкі Саюз дакладна здае сабе справу, што адзінай сілай у Заходняй Эўропе, якая хутка можа быць для яго грозная і небясьпечнай, зьяўляецца Заходняя Нямецчына. За два гады будзе закончаная арганізацыя нямецкай арміі, якая ў дадатак атрымае й атамную зброю. Саветы ня маюць найменшых ілюзіяў у тым, што, у выпадку новага паўстаньня ў Усходняй Нямецчыне, гэтая армія будзе бязьдзейна прыглядацца да масакры сваіх сусудзічаў на другім баку жалезнае заслоны. Таму цяперашні мамэнт уважаюць Саветы за канчатковы тэрмін, каб упарадкаваць згодна сваіх меркаваньняў нямецкае пытаньне і забясьпечыць свае інтарэсы ня толькі ў Усходняй, але і ў Заходняй Нямецчыне, выціснуўшы адтуль уплывы Захаду.

Даслоўна ўсе савецкія праекты ў нямецкім пытаньні, — а было іх ужо шмат — якраз і зводзіліся да гэтае адзінае мэты. Ці гэта будуць розныя варыянты нэўтралізацыі Нямецчыны, ці бязьатаманая зона, ці канфэдрэацыя дзьвюх нямецкіх дзяржаваў — усходняй і заходняй, ці, напасьледак, праект перадачы справы задзіночаныя Нямецчыны ў рукі самых-жа Немцаў — усё гэта ў канчальным выніку зводзіцца да ўключэньня Заходняй Нямецчыны ў сфэру савецкіх уплываў.

У гэтым сэнсье вельмі характэрным было нядаўнае асьветчаньне Хрушчова ў справе Бэрліна. 9 сакавіка на мітынг у ўсходнім Бэрліне ён выказаў згоду на ўдзержваньне ў заходнім Бэрліне невялікай колькасьці войскаў Задзіночаных Штатаў, Вялікабрытаніі, Францыі й Савецкага Саюзу або так-жа і нэўтральных дзяржаваў, якія мелі-б за заданьне гарантаваць статут «вольнага гораду». У дадзеным выпадку навет бязь ніякага маскаваньня Масква раскрыла свой намер пранікнуць у заходні Бэрлін.

Падчас нядаўнай візыты ў Ляйпцыгу і ўсходнім Бэрліне Хрушчоў злажыў афіцыйнае асьветчаньне, што Савецкі Саюз і ўсе краіны камуністычнага блёку хутка падпішуць з Усходняй Нямецчынай сэпаратны мірны дагавор у выпадку, калі Фэдэральная Нямецкая Рэспубліка адмовіцца ад падпісаньня мірнага дагавору з абедзьвюма нямецкімі дзяржавамі. Ясна, што Заходняя Нямецчына ад такога мірнага дагавору, які-б узаконьваў і замацоўваў падзел Нямецчыны, адмовіцца, як ад гэтага адмовіліся ўжо заходнія вялікадзяржавы. Але ня менш зьяўляецца ясным, што ў гэтым выпадку Хрушчоў ня мог кідаць сваіх словаў на вечэр, бо пасля такога асьветчаньня адвароту ўжо быць ня можа. Такім чынам, пасля падпісаньня сэпаратнага дагавору з панакўскім урадам, аб задзіночаныя Нямецчыны мірным шляхам ня можа быць і мовы.

Наагул справа Нямецчыны ёсьць на столькі жыццёва важнай для будучага ажыццяўленьня савецкіх агрэсыўных намераў, што Масква можа перад нічым ня спыніцца ў імкненьні да разьвязаньня яе згодна сваіх плянаў і зычэньняў. Можна ня спыніцца навет перад вайной. Сьняньняная часовая пераата Саветаў у міжкантэнтэнтальных атачных ракетках і іншых радох зброі можа папхнуць іх на такую рызыку.

Каб да такой небясьпечнай разьвязкі не дапусьціць і прыблізіць разьвязку, адказваючы інтарэсам вольнага сьвету, Захад павінен паказаць, што ён гатовы на ўсё: павінен аказаць палітычную непахіснасьць, узеамную салідарнасьць і навет адпаведную ваенную гатоўнасьць. А найважнейшай перадумовай перамогі заходняй канцэцыі ёсьць тое, што Захад з пазыцыі чыста дэфэнзыўнай, абароннай павінен перайсьці да пазыцыі афэнзыўнай, наступальнай. Іншымі словамі, Захад у нямецкім пытаньні павінен выпрацаваць сваю собскую праграму й весці актыўную палітыку дзеля ажыццяўленьня яе.

Язэп Каранеўскі

Несьмяротныя дакумэнты нашай гісторыі

I

ДРУГАЯ ЎСТАЎНАЯ ГРАМАТА

У часе сусьветнай вайны, што бурыць адны моцныя дзяржавы й аслабляе другія, абудзілася Беларусь да дзяржаўнага жыцця. Пасля трох з паловай вякоў няволі зноў на ўвесь сьвет кажа беларускі народ аб тым, што ён жыве й будзе жыць. Вялікі Народны Збор — Усебеларускі Зьезд 15—17 сьнежня 1917 г., дбаючы аб долі Беларусі, зацьвердзіў на не землях рэспубліканскі лад. Вышаўняючы волю Зьезду й баронячы дзяржаўныя правы народу, Спаўняючы Камітэт Рады Зьезду гэтак пастанаўляе аб дзяржаўным устроі Беларусі і аб правах і вольнасьцях яе грамадзян і народаў.

1. — Беларусь у рубяжох расьсяленьня і лічэбнай перавагі беларускага народу абвясчаецца Народнаю Рэспублікай.

2. — Асноўныя законы Беларускае Народнае Рэспублікі зацьвердзіць Устаноўчы сойм Беларусі, скліканы на аснове агульнага, роўнага, простага, патаёмнага й прапарцыянальнага выбарчага права, не звязваючы на род, народнасьць і рэлігію.

3. — Да часу, пакуль зьбіраецца Устаноўчы Сойм Беларусі, заканадаўчая ўлада ў Беларускай Народнай Рэспубліцы належыць Радзе Ўсебеларускага Зьезду, дапоўненай прадстаўнікамі нацыянальных меншасьцяў Беларусі.

4. — Спаўняючая й адміністрацыйная ўлада ў Беларускай Народнай Рэспубліцы належыць Народнаму Сакратарыяту Беларусі, які назначаецца Радаю Зьезду і перад ёю трымае адказ.

5. — У рубяжох Беларускае Народнае Рэспублікі абвясчаецца свабода слова, друку, сходаў, забастовак, хаўрусаў; бязумоўная свабода сумленьня, незачэпнасьць асобы й памешканьня.

6. — У рубяжох Беларускае Народнае Рэспублікі ўсе народы маюць права на нацыянальна-пэрсанальную аўтаномію; абвясчаецца роўнае права ўсіх моваў народаў Беларусі.

7. — У рубяжох Беларускае Народнае Рэспублікі права прыватнае ўласнасьці на зямлю касецца. Зямля перадаецца бяз выкупу тым, што самі на ёй працуюць. Лясы, вазёры й нутро зямлі абвясчаецца ўласнасьцю Беларускае Народнае Рэспублікі.

8. — У рубяжох Беларускае Народнае Рэспублікі ўстанаўляецца найбольшы 8-гадзінны рабочы дзень.

Абвясчаючы ўсе гэтыя правы й вольнасьці грамадзян і народаў Беларускае Народнае Рэспублікі, мы, Спаўняючы Камітэт Рады Зьезду, абавязуемся пільнаваць законнага парадку жыцьця ў Рэспубліцы, сьцерагчы інтарэсы ўсіх грамадзян і народаў Рэспублікі й захаваць правы і вольнасьць працоўнага люду. А таксама далажым усіх сілаў, каб склікаць у найбліжэйшым часе Устаноўчы Сойм Беларусі.

Усіх верных сыноў Беларускае зямлі клічам памагчы нам у цяжкай і адказнай нашай працы.

Спаўняючы Камітэт Рады I-га Ўсебеларускага Зьезду. Выдана ў Менску-Беларускім 9 сакавіка 1918 року.

II

АКТ 25 САКАВІКА

ТРЭЙЦЯЯ ЎСТАЎНАЯ ГРАМАТА БНР

Год таму назад народы Беларусі, разам з народамі Расеі, скінулі ярмо расейскага царызму, якое найцяжэй з усіх прыдушыла Беларусь; ня пыгтаючыся народаў, ён кінуў наш край у пажар вайны, якая дашчэнт зруйнавала гарады й вёскі беларускія. Цяпер мы, Рада БНР, ськідаем з роднага краю апошняе ярмо дзяржаўнае залежнасьці, якое было накінутае расейскім царызмам на наш вольны й незалежны край.

Ад гэтага часу Беларускай Народнай Рэспубліка абвясчаецца незалежнай і вольнай дзяржавай. Самі народы Беларусі, у васобе свайго устаноўчага сойму, пастаноўяць аб будучых дзяржаўных звязях Беларусі.

На падставе гэтага трацяць сілу ўсе старыя дзяржаўныя звязі, якія далі магчымасьць чужому ўраду падпісаць і за Беларусь Трактат у Берасьці, што забівае насмерць беларускі народ, дзелачы яго на часткі. На падставе гэтага Ўрад Беларускае Народнае Рэспублікі мае ўвайсьці ў зносіны з зацікаўленымі старанамі, запрапанаваўшы ім перагледзець тую частку Берасьцейскага трактату, якая датычыць да Беларусі й падпісаць мірную ўмову з усімі ваяваўшымі дзяржавамі.

БНР павінна абняць усе землі, дзе жыве і мае лічбовую перавагу беларускі народ: а ласьне: Магілёўшчыну, Меншчыну, Віцебшчыну, Горадзеншчыну, Віленшчыну, Смаленшчыну й сумежныя часткі Чарнігаўшчыны й Пскоўшчыны, заселеных Беларусамі.

БНР пацьвярджае ўсе тыя правы й вольнасьці грамадзян і народаў Беларусі, якія абвешчаныя Ўстаўнай Граматай ад 9-га сакавіка 1918 г.

Абвясчаючы аб Незалежнасьці БНР, Рада яе ўскладае свае надзеі на тое, што ўсё любячыя волю народы памогуць беларускаму народу ў поўнай меры здзейсьніць яго палітычна-дзяржаўныя ідэалы. 25 сакавіка 1918 г. Менск. Рада Беларускай Народнай Рэспублікі.

Чужымі створана рукамі

ДА АРТЫКУЛАЎ МАРГУНСКАГА Ў БЕЛАСТОЦКАЙ «НІВЕ»

(Працяг)

Прызнаўшы Выканаўчы камітэт «Заходняй вобласці» за адзіныя легітымныя органы ўлады ў Беларусі, далей С. Маргунскі прыступае да апаганьвання дзейнасці беларускіх «буржуазных нацыяналістых» і скліканага ім у сярэдзіне снежня 1917 году Першага ўсебеларускага Кангрэсу, які ведама, Маргунскі бярэ ў чужаслоўе. Тут ён сьцьвярджае, што беларускія «буржуазныя нацыяналістыя» імкнуліся стварыць «так званую Беларускаю дэмакратычную аўтаномную рэспубліку» й устанавіць «так званы дэмакратычны лад у межах Беларусі» ў мэтах здзяйснення «сваіх эгаістычных плянаў». Яны «выступалі супраць волі беларускага народу», які поўнасьці, быццам-бы, падтрымоўваў устаноўленую форму савецкай улады, быў супраць «расколу з расейскім народам» і г. д. Ім, беларускім «буржуазным нацыяналістам», усё-такі пашчаслілілася склікаць «недэмакратычным спосабам» «так званы Першы ўсебеларускі Кангрэс». Гэты Кангрэс, які і трэба было чакаць, «выказаўся за няпрызнаньне савецкай улады» і «прапанаваў стварыць Савет ўсебеларускага Кангрэсу і ягоны Выканаўчы камітэт, да якіх павінна была перайсці ўлада ў Беларусі». Таму, улічваючы «запраўдныя імкненні беларускага народу» й інтарэсы рэвалюцыі, Савет Народных Камісараў Заходняй вобласці ў фронту «прыйняў пастанову аб роспуску Кангрэсу».

Такая агульная ацэнка беларускага нацыянальнага руху канца 1917 году, такія выснавы й лёгіка Маргунскага. Жанглюючы «воляй» беларускага народу й «шкурніцкай» дзейнасцю беларускіх «буржуазных нацыяналістых», Маргунскі, аднак, чамусьці не палічыў патрэбным раскрыць перад чытачом той факт, што Першы ўсебеларускі Кангрэс быў рэпрэзэнтаваны блізу 1900 дэлегатамі з усіх куткоў Беларусі, у тое час, калі так званыя I зьезд Саветаў работніцкіх і жаўнерскіх дпутатаў, II зьезд дэлегатаў арміі Заходняга фронту й III зьезд сялянскіх дпутатаў Менскай і Віленскай губэрняў, якія стварылі Заходнюю вобласць і ейны Выканаўчы камітэт з Саветам Народных Камісараў, рэпрэзэнтавалі толькі 230 дэлегатамі з жаўнерскага асяродзьдзя й з асяродзьдзя прысланых расейскіх камуністых. Апошні ўсе разам рэпрэзэнтавалі штосяці каля 17 000 сяброў большавіцкай партыі разам зь ейнымі прыхільнікамі ў Беларусі, у той час, калі дэлегаты ўсебеларускага зьезду былі прадстаўнікамі многамільённага беларускага народу. Гэтую «невялікую» колькасцю, якуюсю й рэпрэзэнтаўную розніцу ўсё-такі трэба ўзяць пад увагу пры аналізе падзеяў.

Аднак гісторык Маргунскі палічыў непадрэбным займацца падобнай «драбніцай». Загое ён скапіўся за вырашальны аргумент — пастанову Савету Народных Камісараў аб разгоне Кангрэсу. Запраўды «навуковы» доказ, толькі ці можа ён прыбдаць сабе прыхільнікаў, якія паверылі-б у тое, што брутальная сіла неразлучна звязаная з воляй народу. А большавікі, паслугоўваючыся кулямётамі й штыкамі, разagnaлі Першы ўсебеларускі Кангрэс, арыштаваўшы пры гэтым колькі дзясяткаў ягоных актыўнейшых удзельнікаў. Праўда, ім толькі не ўдалося здунуць беларускую незалежнасць ідэю й зьлікваць шлях беларускага вызвольніцкага руху.

Перайшоўшы да апісання падзеяў 1918 году, Маргунскі зьнячоўку сьцьвярджае, што, «улічваючы імкненні працоўных Беларусі», Цэнтральны Камітэт партыі большавікоў яшчэ ў лістападзе 1917 году паставіў пытаньне аб неабходнасці стварэння Беларускай ССР і што ўжо 2 снежня гэтага-ж 1917 году Савет Народных Камісараў прыняў пастанову аб скліканні ў канцы лютага 1918 году ўсебеларускага зьезду Саветаў, на якім павінна было быць вырашана гэтае пытаньне. Ці заўважае Маргунскі, што ён тут парэчыць сам сабе, бо раней цвёрдзіў тое, што «Заходняя вобласць» была таксама створана з «волі беларускага народу», які не «жадаў расколу з расейскім народам»? Але ня толькі тут ідзе справа аб падобных супярэчнасцях гісторыка Маргунскага. Тут закранутае куды важнейшае пытаньне — пытаньне, якое раскрывае савецкія мэты хвальшавання гісторыі.

Справа ў тым, што ўжо ад некаторага часу ўсе беларускія савецкія гісторыкі й партыйныя прапагандысты пачалі адносіць савецкі задум утварэння БССР да канца 1917 году, намагаючыся гэтым самым надаць савецкай нацыянальнай палітыцы ў Беларусі гістарычна-прынцыповы й запраўды «народны» характар. У гэтым-жа годзе была абвешчана

«Дэкларацыя правоў народаў Расеі». Але нашто, пайменна, гаварыць, што большавікі прыйшлі да выснаву аб неабходнасці стварэння БССР толькі ў канцы 1918 году? Атрымоўваецца, такім чынам, у вапашнім выпадку вялікі разрыў між большавіцкай «народнай» нацыянальнай палітыкай і іхняй практычнай дзейнасцю. Таму й знайшлася развязка: канец 1918 году быў перасунуты на канец 1917 году.

Ці гэта было так? Ня будзем дамагацца апублікавання «тых» пастановаў, але заглянем лепш у разгортванне далейшых падзей, якія якраз і вызначаліся наважаным антыбеларускім характарам. Ведама, што Сталін быў народным камісарам у справах нацыянальнасцяў, а таму яму была блізкай савецкая «нацыянальная палітыка» таго часу. Выступаючы з дакладам пра нацыянальную палітыку большавікоў на III ўсерасейскім зьездзе Саветаў, які адбыўся ў другой палавіне студзеня 1918 году й які абвясціў утварэнне РСФСР, Сталін чамусьці абмежаваўся толькі да збэшчання Украінскай Рады, белга закрануў пытаньне «нерасейскіх акраінаў» — Польшчы, Летувы й г. д., не адазваўшыся ні словам пра Беларусь. Яшчэ больш паказальным было інтэрв’ю Сталіна для газэты «Правда», якое было апублікаванае 3 і 4 красавіка ды якое змяшчала ў сабе асновы й прынцыпы ладу РСФСР і ейнай канстытуцыі. Згодна гэтага дакумэнту, РСФСР павінна была складацца з «выздзеленых у Расеі абласцей, характэрных сваім бытам і нацыянальным складам насельніцтва» — Украіны, Крыму, Польшчы, Закаўказзя, Туркестану, Сярэдняга Паволжа, Кірэіскага краю, Сібірынды, ну, ведама, і сёмай «нацыянальнай» Расеі. Як бачым, і тут Беларусь была выключаная, і выключаная нават зь ліку тых вобласцяў, «характэрных сваім бытам і нацыянальным складам насельніцтва». А чаму? Таму, што была ўключаная ў «нацыянальную» Расею.

Больш таго, заключаючы ў Берасьці 3 сакавіка 1918 году мірную ўмову зь Немцамі, большавікі, ня робячы ніякай аллюзіі на БССР, раздзяляюць жывое цэла Беларусі на тры часткі, перадаючы паўдзённую Беларусь па лініі Гомель—Мозыр—Пінск—Кобрын—Берасьце ў Украіне, заходня-паўночную з цэнтрам Беласток, Горадні й Вільня — Летуве й прылучаючы астальную тэрыторыю Беларусі да Расеі. А той чарговы «ўсебеларускі зьезд Саветаў» ці II зьезд Саветаў Заходняй вобласці, які «меўся» абвясціць БССР і які праходзіў у Смаленску ад 10 да 13 красавіка 1918 году, проста заявіў, што «Беларускія пралетары не аддзяляюць сябе ад Вялікай Фэдэратыўнай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі й ад працоўных і сялянў усяе астальнае Расеі». Вось тае й большавіцкі задум стварыць БССР яшчэ ў канцы 1917 году! Ня важна, што хтосьці некалі штосьці гаварыў, і калі яшчэ гаварыў! Важны справы й дзеянні, а іх цяжка вырашчываць на пустым месцы, ды калі грунт зусім не надаецца для парніка.

Апісваючы нацыянальныя зрухі ў Беларусі 1918 году, Маргунскі хоча ўгаварыць чытача ў тым, што беларускі нацыянальны рух гэтага часу быў сьведмай інтрыгай Немцаў ды што абвешчаная Актam 25 Сакавіка Беларуска-На-

родная Рэспубліка была чыста нямецкім творам. Ён піша даслоўна: «Нямецкія акупацыйныя ўлады для прыкрыцця сваіх захопніцкіх мэтаў імкнуліся прыдаць акупацыі знешне «прыстойны» і нават «законны» выгляд і вырашлі выкарыстаць для гэтага беларускіх нацыяналістых. Яны прапанавалі абедзвюм радам (Менскай і Віленскай Беларускім Радам) аб’яднацца на працягу трох дзён. Пад дыктоўку нямецкага камандаваньня быў сфарміраваны антынародны беларускі ўрад, у склад якога ўвайшлі буйныя памешчыкі, капіталісты і духавенства на чале з А. Луцкевічам. Гэты ўрад 25 сакавіка 1918 году апублікаваў дэкларацыю аб незалежнасці «Беларускай народнай рэспублікі».

Калі так падыходзіць да пытанняў, дык Маргунскаму трэба было-б залічыць і Першы ўсебеларускі Кангрэс да расейскай аагентуры ці да аагентуры самых большавікоў, бо тады яшчэ Немцаў ня было ў Менску. Аднак, гаворачы сур’ёзна, перш, чым выносіць нейкі прысуд, Маргунскаму варта было-б зьвярнуцца хоць-бы да ўспоміненга большавіцка-нямецкага Берасьцейскага трактату, якім быў вырашаны лёс Беларусі не ў карысьць беларускага народу. Варта было-б зьвярнуцца таксама да запраўднае нямецкае палітыкі што да Беларусі пасля гэтага Берасьцейскага трактату ды прааналізаваць тыя ўмовы, у якіх была абвешчана Беларуска-Народная Рэспубліка. Што да захадаў беларускіх «буржуазных нацыяналістых», робленых у той час перад Немцамі, дык тут абмяжуемся заўвагай Зьмітрака Вядулі, які прызнаваўся тады ў тым, што «Беларускі былі гатовыя прасіць прысьця і няграў, абы толькі збавіцца ад большавікоў».

Калі былі перавараны большавіцка-нямецкія перамовы ў Берасьці й нямецкая армія пачала наступ, 19 лютага 1918 году ўладу ў Менску пераняла ў свае рукі выйшаўшая з падзямелля Рада Першага ўсебеларускага Кангрэсу, якая сразу-ж і стварыла часовы ўрад — Народны Сакратарыят Беларусі. 25 лютага Менск быў заняты Немцамі, якія пасоўваліся далей на ўсход. Аапынуўшыся перад гэтай небяспёкай, большавікі зноў распачынаюць перамовы зь Немцамі, якія й прыводзяць да падпісаньня ўжо ведамага Берасьцейскага трактату. Таму, не чакаючы на скліканьне чарговага ўсебеларускага ўстаноўнага збору, 9 сакавіка 1918 году Выканаўчы Камітэт Рады Кангрэсу выдае II-ую Устаўную Грамату да беларускага народу, якой, у зрэалізаваньне пастановаў Першага ўсебеларускага Кангрэсу, абвешчае Беларуска-Народную Рэспубліку на тэрыторыі ўсёй этнаграфічнай Беларусі. Паўстае Рада БНР, якая, адкінуўшы Берасьцейскі трактат, 25 сакавіка абвешчае ўжо незалежнасць Беларусі ведамай III-й Устаўнай Граматай. Маглі, такім чынам, браць тут нейкі ўдзел Немцы, заняўшыся торгам з большавікамі за беларускія землі? Ды зрэшты, ні Рада БНР, ні Беларуска-Народная Рэспубліка ня былі ні прызнаныя, хоць у гэтым кірунку і рабіліся Беларускамі адпаведныя захады ў Бэрліне. Што праўда, Немцы былі вышманыя лічынца з Радай БНР, і яны лічыліся, але гэта іншага характару пытаньне.

(Працяг будзе)

П. Залужны

„Нацыяналістычныя настроі“...

(Закапчэньне з 2-ой бач.)

у трыццатых гадох. Зрэшты, у залі паседжаньняў пісьменьніцкага зьезду сядзела і некалькі «рэгабілітаваных» недабіткаў гэтых чыстак — а сярод іх і калісьці выдатныя прадстаўнікі «Узвышша». Партыя так «дбайна» паставілася да квітнеючай беларускай літаратуры, што за некалькі гадоў «з бурнага патоку» засталася толькі жалю годная сажалка, якую ў 1934 годзе ўпусьцілі ў агульна-савецкае рэчышча, ці інакш кажучы — сьгналі ўсіх у вадзіны Саюз Савецкіх Пісьменьнікаў. Ад таго часу ня спыняюцца нараканьні на незайздросны стан літаратуры ў БССР. Няма дзіва: літаратура бяз душы — не літаратура. Без нацыянальнай і творчай свабоды — якую, дарэчы, так босьці ў на зьездзе Броўка — ня можа быць і запраўднай літаратуры.

Але чаму Броўку так шмат давялося гаварыць аб «нацыяналістычных настроях», «хістаньнях»? Ці варта было — з большавіцкага гледзішча — аж у такой форме й так настойліва выклікаць цені мінулага? Хіба не, каб... усё гэта было запраўды толькі цені мінулага. Гэта — нядвузначная перасцярога сучасным пісьменьнікам. Пацвярджае гэты факт і не адно месца ў дыскусіях аб дакладзе Броўкі: «... крытыкі і літаратура-

знаўцы Беларусі зрабілі пэўны ўклад у справу барацьбы з буржуазнымі поглядамі й уплывамі ў галіне дасьледаваньняў літаратуры, супраць беспаспяховых спробаў зьбесьціць марксыска-ленинскую эстэтыку», — гаварыў на зьездзе Ул. Юр’евіч. А Кісялёў яму ў тон: «Ува ўмовах напружанай барацьбы з уплывамі варажой буржуазнай ідэалёгіі й спробамі рэвізіянізму, савецкі пісьменьнік забавязаны непахісна стаяць на марксыска-ленинскіх пазыцыях нашай партыі».

Вобраз будзе поўным і шмат што станецца зразумелым, калі зацэпым словы на гэтым-жа зьездзе В. Івашына. Вытрымка хоць доўгая, але варта асаблівае ўвагі:

«У сваім дакладзе Пятрусь Броўка гаварыў, якую вялікую барацьбу праводзілі савецкія пісьменьнікі супраць атак міжнароднай рэакцыі й рэвізіяністы на сацыялістычны рэалізм. Але мы забываемся, што пішанца ад беларускай літаратуры за межамі нашай краіны.

«Я лічу, што пры Саюзе Пісьменьнікаў ці пры Інстытуце літаратуры мы павінны зарганізаваць рэфарваньне крытычных працаў, кнігаў, якія выходзяць за мяжой і прывесчаныя пытаньням беларускай літаратуры.

Пляны ёсьць, а прадукцыі няма

Камуністычнае кіраўніцтва заўсёды прыдавала й прыдае вялізарную ўвагу прапагандзе. Вось і цяпер, пасля зацверджаньня XXI зьездам камуністычнай партыі кантрольных лічбаў разьвіцця народнай гаспадаркі СССР на 1959—65 гады, усё накіравана на растлумачэньне «гістарычных» пастановаў партыйнага зьезду. Камуністычны рэжым на прапаганду не шкадуе ні сяродкаў, ні часу.

Па ўсёй Беларусі 250 тысяч агітатараў убываюць у галавы старым і маладым, калгаснікам і работнікам аб «мудрых» плянах партыі на сямігодку. Удзельнікі сходаў забавязаны вітаць, захапляцца ды дзякаваць партыі за клопаты аб дабрабыце народу. Ніводзін удзельнік мітыngu не павінен выказаць сумлеву што да рэальнасьці плянаў. Усё жыхарства павінна аднадушна, нават зь вялікім захапленнем напружыць усе сілы, каб выканаць сямігадовы плян датэрмінова, у большай выпадкаў — за пяць гадоў. Узнагародай за ахвирную працу Хрушчоў абяцае прыбліжэньне да царства камунізму.

Звычайна ўсе пляны вытворчасці прамысловай і сельскагаспадарчай прадукцыі на сямігодку, а раней на пяцігодкі, разглядаюцца поўнасьцю выканальнымі. Пры практычным-жа праводжаньні плянаў у жыццё шмат чаго ня выконваецца і пераносіцца на новыя тэрміны. Сам факт пераходу ад пяцігадовых плянаў на сямігодку светчыць, што пляны шостаў пяцігодкі праваліліся. Каб прыкрыць гэты правал, прыдумана сямігодка. За доказамі гэтых махінацьяў далёка ня трэба хадзіць.

Згодна дырэктываў XX зьезду партыі да канца шостаў пяцігодкі вытворчасць збожжавых культураў павінна была павялічыцца ў 2,9 разоў ў параўнаньні з 1955 годам. Выканана гэтае заданьне так: у 1957 г. сярэдні ўраджай збожжа ў БССР быў 7 цэнтнараў з гэктара, а ў 1958 г. зьехаў да 6 цэнтнараў. Плянамі было прадбачана павялічыць пасяўную плошчу на 238 тысяч гэктараў, асушыўшы балоты й здыбаваючы 170 тысяч гэктараў дзякуючы аднаўленьню асушальнай сыстэмы. Ні тое, ні гэта ня было выканана.

Затрымаемса на некаторых плянах сямігодкі што да прадукцыі жывёлагадоўлі. Камуністычная прапаганда з асаблівым націскам падчырквае, што ў бліжэйшыя гады Савецкі Саюз абгоніць ЗША ў вытворчасці на душу жыхарства малака, масла і мяса. А сакратар ЦК КП Беларусі Мазураў лічыць, што Беларусь ужо абганіла ЗША ў вытворчасці малака. На колькі гэта адпавядае запраўднасці — хай паказваюць факты.

У 1958 г. калгасы і саўгасы на 100 гэктараў зямельнае плошчы атрымалі 115 цэнтнараў малака. Каб выканаць сямігадовы плян у вытворчасці малака, неабходна ад кожнай калгасняй каровы надаць 2500—3000 літраў. А між тым у 1958 г. 220 калгасаў у сярэднім ад каровы атрымалі ня больш за 1000 літраў, калі 1000 калгасаў мелі надой да 1300 літраў. Вось-жа, каб фармальна на переры было ўсё ў парадку, камуністычнае кіраўніцтва патрабуе ўжо ў бягучым годзе павялічыць вытворчасць малака ў паўтара разы ў параўнаньні зь мінулымі годам, каб даць на 100 гэктараў 160

«Разам з міжнароднай рэакцыяй, якая нападае на сацыялістычны рэалізм, беларускія нацыяналісты за межамі вядуць шалёныя атакі на беларускую літаратуру і асабліва на творчасць Янкі Купалы і Якуба Коласа. Беларуска-нацыяналісты прыкладаюць усе намаганьні, каб адлучыць творчасць Янкі Купалы й Якуба Коласа ад сацыялістычнага рэалізму».

Як бачым, наша дзейнасьць на эміграцыі прыносіць ужо плён і то не абы які. Вынікае, што пісьменьніцкае асяродзьдзе добра пайфармаванае аб гэтай дзейнасьці, дыскусце аб ёй міжсобку. Аб’ектыўная інфармацыя аб Купале, Коласе й іншых пісьменьніках пранікае ў масы, ня гледзячы на большавіцкі зьездзную й дымавую заслонны. Ды справа ня тычыцца толькі пісьменьнікаў. Нездарма, у сваёй прамове на зьездзе пісьменьнікаў, Мазураў уважыў патрэбным і тут з такім націскам сказаць: «Без савецкай улады, без дапамогі ўсіх савецкіх народаў і, перш за ўсё, вялікага расейскага народу Беларусі нават не маглі-б існаваць як дзяржава, а беларускі народ ня мог-бы, ведама, і разьлічваць на такі бурны росквіт свае эканомікі й культуры».

Калі ўсьведаміць сабе, што Мазураў выступаў не на нейкім мітыngu перад работнікамі й сялянамі, а пераконваў беларускіх пісьменьнікаў, дык словы ягоныя набываюць асаблівае значэньне. Але аб гэтым пакінем меркаваць самім чытачом.

Ул. Немановіч.

цэнтнараў малака. Абсурдальнасьць заданьня яўная. Ужо першы месяц сямігодкі паказвае надзвычайныя цяжкасьці ў выкананьні плянаў. Каб было каго абвінавачваць у зрыле плянаў вытворчасці малака, ЦК ПК Беларусі 20 лютага сёлета апублікаваў пастанову «Аб нездавальняючым ходзе вытворчасці малака ў калгасах і саўгасах рэспублікі». З гэтай пастановы відаць, што ў параўнаньні з 1958 г. валавая вытворчасць малака за студзень зьменшылася ў Гомельскай вобласці на 1.144 тоны, у Менскай — на 1.549 тон. Панзіліся надой ў калгасах і саўгасах Берасьцейскай і Магілёўскай вобласцяў.

За сямігодку вытворчасць мяса павінна павялічыцца ў рэспубліцы ў 2,1 разы. Дзеля гэтага трэба прадкаваць на 100 гэктараў зямельнай плошчы 90 цэнтнараў мяса ўбойнай вагі. Тымчасам калгасы і саўгасы рэспублікі выпрадукавалі летас на 100 гэктараў толькі 13 цэнтнараў мяса. Такім чынам, каб выканаць сямігадовы плян, калгасы і саўгасы павінны павялічыць вытворчасць прынамся ў 6 разоў. З гэтае прычыны сёлета калгасам і саўгасам заплывавана заместа 13 цэнтнараў даць 26 цэнтнараў мяса, г. зн. у два разы больш чымся летас.

Сам Мазураў у сваім дакладзе на XXIII зьездзе КПБ прызнае, што дабіцца 90 цэнтнараў мяса на 100 гэктараў — «надзвычайна цяжкае заданьне». Адначасна ён-жа й навуцае, як разьвязаць гэтае заданьне. Праўда, парады гэтыя Мазураў даваў і на мінулым XXII зьездзе КПБ, якія не далі аднак вынікаў. Перш за ўсё Мазураў патрабуе ад калгасаў і саўгасаў павялічыць у бліжэйшыя гады статак буйнай рагатай жывёлы ў два разы, утвораць колькасць свінней і ў паўтара разоў павялічыць колькасць авечак. Апрача гэтага, дзеля падмацаваньня разьвязаньня праблемы зь мясам Мазураў патрабуе ад калгасаў і саўгасаў зьліквадаваць ялавасць кароў і паданьне цялят ды пазапраўднаму ўзяцца за разьвіццё птушкагадоўлі, асабліва водных птушак, і кролікаў.

Мазураў ня мае пэўнасьці, што калгасы і саўгасы змогуць у 2 разы збольшыць статак буйнай рагатай жывёлы собскімі сіламі й сяродкамі. Таму ён прапануе, каб калгасы і саўгасы штогод закуплялі ў калгаснікаў, работнікаў і службоўцаў 300—400 тысяч цялят, ставілі іх на адкорм і рэалізавалі на мяса сярэдняй вагой 250—300 кг.

Усё надзеі аднак ускладаюцца на свінагадоўлю. Калгасам і саўгасам заплывавана да канца сямігодкі прадкаваць да 300 тысяч тонаў свінны ўбойнай вагою, гэта значыць збольшыць прадукцыю ў 5 разоў у параўнаньні з 1958 годам.

Нагаворана й заплывавана шмат і гэта ня першы й не апошні раз. Прапанаванае Мазуравам разьводжаньне кролікаў таксама ня новае, бо іх разьводзілі ўжо ў пачатку 30-ых гадоў, каб разьвязаць мясную праблему. Рэальныя вынікі ад гэтага ня было тады, ня будзе і цяпер. Варта ўважліва прааналізаваць лічбы плянавых заданьняў на сямігодку, каб ужо цяпер бачыць, што пляны вытворчасці малака і мяса ня будуць выкананыя, бо ня маюць рэальных падставаў.

В. Б.

ДА НАШЫХ СУПРАЦОЎНІКАЎ

З мэтай аблягчэньня працы пры рэдагаваньні й выдаваньні «Бацькаўшчыны» звяртаемца да ўсіх нашых супрацоўнікаў з наступнай ветлівай просьбай:

1. Прысылаць у Рэдакцыю рукапісы, паматчымасьці пісаньня на машыныцы кірылічным прыфтам з падвойнымі адступленьнямі паміж радкамі й на адной бачыне паперы, каб іх, ня пералісваючы, можна было здаваць у друкарню.

2. Некаторыя супрацоўнікі, перасылаючы перапісаны ім на машыныцы матэрыял у некалькіх эгзэмплярах, прысылаюць у Рэдакцыю найменш выразаны, часамі зусім нячытэльны эгзэмпляр, а эгзэмпляры з выразнейшым пісьмом пакідаюць у сабе. Ветліва просім рабіць наадварот.

3. Рэдакцыя зьмяшчае артыкулы й карэспандэнцыі пад запрапанаванымі аўтарамі пэсуданімамі, ініцыяламі й крыпанімамі. Але для ведама толькі Рэдакцыі, кжжны манускрыпт павінен быць падпісаны запраўдным імем і прозьвішчам аўтара. Матарыялы, прысланыя без такіх аўтарскіх подпісаў, у далейшым друкавацца зусім ня будуць.

4. Незамоўленыя й ненадрукаваныя рукапісы Рэдакцыяй пазад не зьвяртаюцца.

Рэдакцыя «Бацькаўшчыны»

Літаратурны Дадатак

МАЛА

Спытаюцца ў цябе трыбуны масаў:
чаму маўчыш так шмат і творыш мала?..
У сьвеце хварбаў радасных і красаў

кальчэе з холаду зямная гала.
Ствары мэлёдыю вясны, музыка,
яшчэ і зыграй, каб маса не праспала

святаньня прыйсьцьнага. Ды пальцы —смыка
і струн іскрышкі не краналі здаўна.
Ня вобразы ў суладнасці вялікай,

а зьлітыя ў вадно — і флёра й фаўна
твой зрок заслоньвалі. Цягнуў ты лямку
кавалка хлеба дзённага бясплаўна

і біўся ў пазачыненую клямку
кавадла й молата, рыдлёўкі і кіркі.
Ты меў адну прызначаную рамку —

ублізь і ўдалеч, удаўжкі і ўшыркі —
мятлу, мяшкі з пшаніцаю ці соляй.
Зьгінаўся горб — і неба водбліск зыркi

ня мог, пануры, ты разгледзець болей.
...Прыгноблены і стомай, і зьмярканьнем,
ня цешаны дабром, хвалёнай воляй,

сядаў тварыць, іграць. Ды парываньнем
цябе натхняла Муза неахвотна.
О лепш было маўчаць з убогім граньнем,

бяз сябры доўга плачучы маркотна,
бяз Бацькаўшчыны плачучы заўсёды...
Душа няўстрым пакутвала гаротна,

Сузорна шлях да вышняй насалоды
шукуючы ў празьмерлівым гарэньні.
Натуга сіл падужвала нягоды —

Алесь Салавей

І ў песнях і ў жыцці

і захлыналася чучэцё ў натхненні.
Ты йзноў сядаў. Сугучны хор бязьлікі
гучэў у дымантавым тварэньні.

Тады ў вакрыленых руках музыкі
іскрыпка валадарна, думна йграла.
Луналі з крышталёвых тонаў зыкі —

скупыя зыкі — іх было так мала.
1952

ЛЭС

Ні над вазёрнай гладзйі ціхай, пласкай,
ні над марскою ўстрыбнай хваляй-лявай
ты ня ўсплываеш з бліскавічнай славай,
ня поўніш сэрца радасцяй і ласкай.

Твой лёс няўмольны: у далоні пляскай,
зь бядоты цешся над прысуднай лавай...
Сама-ж ёсьць мрояй і живою явай,
і дзіўнай песняй, і чароўнай казкай.

Узносіш крыльце, а шугаць ня можаш,
будуеш месцы — ды бяздомных множыш,
кіруеш аўты ў водбліск магiстраляў...

Прыблуда едзе, селіцца, лятае,
і там, дзе слава, і краса сьвятая —
балое, топча крыўду сьлёз-караляў.

У ВАКІЯН

Ступіўшы на зямлю, імкнешся да ўзбярэжжа.
Ізноў у вакіян твой плаў дарогу рэжа,

нібы спакон якоў прапэрдэдаў нарог,
імкнецца супачыць у пушчах, у барох.
У ўзбуджаным бары, ля шматгаліннай гушчы,
пад гоманам вятроў у ўсхваляванай пушчы
табе Сам Архітэкт там дом пабудоваў —
цудоўны дом зь імхоў, з кашлатых дрэў і траў.
Пад домам тым бруаць крыніцы надзямныя,
з зямлёй злучыўшы высь у сокі наліўныя.
Пры гэным доме — дуб, таполя, важны клён —
старая Грэцыя, найдаўны Бабілён.

СУМ

Агні ўзбярэжныя пагасьлі за вадою.
На моры вусьцішна. З маркотай і бядою
ты лепш мяне, зямля, навекі пахавай.
Маё апошнія, распачнае: бывай,
бывай, нязжатая буйное ўцехі ніва!
І ў струнах горычы збуджаецца шчасьліва
яшчэ нястрачаны дзівосных зыкаў час.
Ты бачыш: твой маяк у цэмы не пагас.
Як соладка ўва ўсім, чаго няма, знаходзіць
здавольце, хоць яно суполь з нудой ня ходзіць.
На моры — хваль віры. Між іх знайшоў спакой
нязналы спыну сум — адзіны сябра мой.

ПРЫПЫНАК

Сардэчная хвала гасьціннаму прыпынку!
Пабуду тут яшчэ прыемную часінку...
Пабачыш, ведаю, за мой баўгі пабыт.
Усыяж мне роіцца: ты ўцехаў спавіт.
У храме тваім, у сонечнай сьвятліцы
я ў рукі браў тамы з утульнае паліцы.

Часлаў Бутрым

Чытаў, забыўшыся аб поўных зморы днёх
і аб усім благім, аб чым забыцца мог.
Зь зялёнаваў зямных, з вышынных сіняў, беляў
тут гутарыў зы мной разважлівы Longfellow.
Я зь ім шчаслівы быў. І ў дзіўным сьвеце ўяў
пад сонцам Індыі душой адпачываў.

КАМЭНЕ

Як згасьне дзень, не адыйду навекі,
не абміну надойсьцяе пары.
Прыйду назад, дзе ўсьцяж гамоняць рэкі,
дзе ўтораць ім і нівы, і бары.

Наўскрай зямлі я жыў і дыхаў імі,
чуў іхны грай над хваляй морскіх вод.
Сваймі былі яны паміж чужымі,
як для вясны — праменны сонца ўскод.

Над імі ў зьле няволі вісьлі хмары —
я прадчуваў надойсьця вольны рэй.
Аб іх сыпяваў ля спадаў Ніагары
і ў тэй зямлі, якой плыве Мурэй.

Знаёміў іх з пахмурым Альбіёнам,
ад іх вітаў цывяцістую Шампань.
І дыхаў дол глыбінным гучным званам,
зь вярочных сноў абуджваючы рань.

У гушчарох зьняверлівае стомы
імкнуўся я парывы духу даць,
каб ён шугаў да зораў панад стромы
і ня сьхіляў у злыбедах пастаць.

О ты, мая адзіная Камэна,
на ўсіх шляхох няязыгінам дзён сьвяці.
Не адыйду... Напэрайм кроцьць зьмена:
я зь ёй і ў ёй — і ў песнях, і ў жыцьці.
1958.

Алесь Салавей

А. Саковіч.

ШЧАСЬЦЕ

Аднае надзелі Ігнат, вольны ад за-
няткаў у Мастацкім інстытуце, выра-
шыў паеаць куды-небудзь за горад.
Хацелася пабыць аднаму, далей ад
шумнай мітусьлівай Масквы, ад
збрыдлага інтэрнату, ад вечнай на-
сьцярожанасьці й кантролі над сабою.

Калі ён, сталы хлапец, высокі, з
прыгожым задуменным тварам, вый-
шаў ізь цягніка на пляцформу дачна-
га пасёлку, адчуваньне волі й амаль
шчасьця ахапіла яго. Быў канец кра-
савіка, і прывабны цёплы дзень на-
кінуў свае чары на прыгарадны лес,
на раскiнутыя па ім драўляныя дачы.
Аблямаваны вясновым ясным небам,
лес згубіў свае праязныя абрысы й
выглядаў чыстым і праманістым, як
лес Ігнатавых мараў — Занёманьне.
Ігнат ведаў, што недалёка станцыі
ёсьць возера. Ськінуўшы паліто й
узаяўшы яго разам з альбомам для ма-
ляваньня пад паху, ён спусьціўся з
пляцформы й пайшоў па вуліцы ў кі-
рунку возера. Ішоў павольна: было
прыемна адчуваць цяпліню сонца на
адкрытай галаве й шыі ды з асало-
даю на поўныя грудзі ўдычаць паве-
тра, насычанае пахам абуджанай зям-
лі й хвой.

Раптам на другім баку вуліцы ён
убачыў чалавека. Нявысокі, худзенькі,
з рудаватымі пакручастымі валасамі,
зь вельмі характэрнаю хадзою із пад-
скокам, той ішоў зь ім у вадным кі-
рунку. І хоць ня відаць было ягонага
твару, Ігнат быў пэўны, што гэта Сяр-
гей Карсак — былы сябра па бата-
льёну.

Ігнат перасек вуліцу й прысьпешыў
крокі.

— Сяргей, — сказаў ён.

Той павярнуўся. Ігнат ня бачыў Сяр-
гея дзесць гадоў, але ён амаль што не
зьмяніўся й разам з тым выглядаў ін-
шым. Хіба новымі былі ўпэўненасьць
і сьцюдзёны выраз вачэй.

— Ігнат, што ты тут робіш? — здзі-
віўся Сяргей і, каб прывітацца, сьцяг-
нуў з рукі скураную рукавічку: —
Мне казалі, што ты загiнуў на Вар-
куце.

— Хай Ігнат загiнуў, а Андрэй Ся-
мёнаў, студэнт Мастацкага Інстытуту,
рады з табою спаткавацца, — ціха ад-
казаў Ігнат, роблячы асаблівы націск
на імя й прозьвішча, пад якім ён жыў

ужо шэсьць год, пасья ўцёкаў зь ля-
гэру.

— Дык справы твае дрэнь, — ска-
заў Сяргей і выразна паглядзеў на Іг-
натаў вынашаны гарнітур, на грубыя
парусінавыя чаравікі. Цяжка было
зразумець, аб чым гаворыць ён: ці аб
дрэннай вопратцы, ці аб хвальшывым
становішчы Ігната.

— Неяк пражыву. пакуль не памру,
— пажартаваў Ігнат і спытаўся: — А
што ты тут робіш?

— Прыехаў папрацаваць у Маскоў-
скім Архіве.

Ігнат меў сувязь із бацькаўшчынай
і ведаў, што Сяргей — адзін з тых ня-
многіх, што ўцалелі. Ён скончыў Мен-
скі Ўнівэрсытэт і быў пакiнуты на
працы ў Акадэміі Навук Беларусі.

— Ты даўно тут?

— Зь месяц.

— Шкада, што раней не спаткаліся.

— Якiя там спатканьні, неахвотна
сказаў Сяргей. — Я, брат, заняты
павушы.

— Як доўга яшчэ тут будзеш?

— Не магу табе сказаць дакладна.
Яны пусьцілі мяне на месяц, а мне
яшчэ трэба пабываць у Інстытуце Сла-
вянаведы, каб узгадніць і абгаварыць
тэму, што мушу распрацаваць да між-
народнага зьезду славiстых у Маскве.

— Так, — сказаў Ігнат і падумаў:
«Надзвычайнае спаткаваньне із стар-
рым сябрам.»

Сяргей быццам адгадаў ягоныя
думкі.

— Ты памятаеш, — сказаў ён рап-
тоўна, і даўняй шычрасьцю загучэў
ягоны голас, — нашую апошнюю во-
сень разам. Галодныя, заўсёды мо-
крыя да касцей, у сырых халодных
зямлянках. Тады часамі мне здавала-
ся, што я ўжо жывым трапіў у магі-
лу. А потым — тыфус, гарачка... Як
вы мяне прыстроілі ў шпіталь, ня па-
мятаю. Пачаў ачуньваць — бачу ніхто
нічога аба мне ня ведае. Вырашыў —
баста!.. Хачу жыць. Ніякіх больш
высокіх ідэалаў.

Яны моўчкі падышлі да дачы на
рагу вуліцы. Сяргей спыніўся каля
брамкі й працягнуў руку.

— Ну, сказаў ён, — мне сюды.

Ігнат націснуў працягнутую руку.

— Ты нічога ня чуў у Менску аб
Натальлі Паўловіч? — спытаўся ён.

— Бачу, старое каханьне ня вяне,
— усміхнуўся Сяргей. — Для твае
ўцехі, Натальля ўжо адбыла лягер і
вярнулася ў Менск да маці.

— Дазволілі ёй у Менск? — здзі-
віўся Ігнат.

— Як бачыш. Відаць, шчасьце мае.

— Шчасьце мае? .. — перапытаў Іг-
нат. — Ты яе бачыў?

— Што ты? Навошта? Каб заціка-
віліся мною дзе ня трэба? Ды, праўду
кажучы, часу няма. Працую, пра-
цую... Бывай! — сказаў Сяргей і, не-
як рыўком адчыніўшы брамку, зьнік
за ёю.

Ігнат пайшоў далей, адчуваючы ся-
бе вельмі прыгнечаным. Юнакамі яны
з Сяргеем ішлі па зямлі адным
жыцьцёвым шляхам. Шукалі праў-
ды... Рызыкавалі жыцьцём — і ве-
рылі, што яны — тварцы вялікай,
шчасьлівай прышласьці. «Ніякіх
больш высокіх ідэалаў» — прыгада-
лася йзноў ды йзноў.

Ён ня мог маляваць. Сядзеў над во-
зерам пад хвоймі, слухаў шлох іхных
галінаў, блізкі й адзіны зь сьвятымі
для яго ўспамінамі. Шлох супакой-
ваў, вёў ягоную памяць туды, дзе шу-
мела Налібоцкая пушка. Ізноў ён ба-
чыў зямлянкі пад густымі сплеченымі
галінамі хвояў... Сяброў... Дзень
прысягі перад сьцягам БНР... Маёр
Верас уклечыўшы перад сьцягам:
«Зь ім мы пераможам, або ён накрые
нас» — прысягнуў ён, а за ім і цэлы
бatalьён. Твар у Вераса малады,
мужны, толькі рашучы выраз моцна
сфінсчых вуснаў сьветчыць аб цяж-
касьцях. Для кажнага батальёнца
меў Верас добрае, бадзёрае слова й
заўсёды, калі была патрэба, ішоў з
дапамогаю на вёску да запалоханых
паваянным тэрорам людзей... І Вера-
са і большасьць сяброў сьцяг на-
крыў...

... Успомніў Ігнат адбітых ад вы-
вазу людзей. Сярод іх — Натальля.
Натальля засталася ў батальёне. У
тую пару жыцьця заўсёды на сьцеж-
ках, блізкіх і далёкіх, паміж лесам і
вёскаю, бачылі яны бяздомных, ска-
лечаных, вельміх і злосьных, безда-
паможных жанчын, галодных дзяцей.
Шкадавала Натальля ўсіх. І часта па-
чуцьцёвыя з натуры вочы яе напаў-
няліся сьлязамі.

— Скажы, — казала яна яму ня-
раз, — чаму ад нашых людзей усё за-
біраюць? Чаму іх гоняць на чужыну?
Чаму запалохваюць арыштамі? О,
якая прыгожая была-б нашая баць-
каўшчына, каб людзі маглі мець тое,
што ім належыць!

Брала на сябе Натальля цяжкія за-
даныі. Гэта яна сама не пабаялася

Часлаў Бутрым

ЖАЎРУКІ

На золку зьбяруцца, агонь раскладуць пастухі —
І ціха плыве над прасторам задумная песня.
І раптам прыпыніцца, змоўкне, заціхне яна...
Прачунуліся ўжо жаўрукі ў паднябесьсі.
Вызваньваюць сотнямі срэбных сваіх ланцужкоў,
Што сплечены ноччу з пшанічных і жытніх калосьсяў...
Сядзяць пастухі, не гавораць, ня клічуць сабак...
Шчасьлівыя твары глядзяць у сьвітальную просінь.
Ня трубіць ніхто ні ў сьвісьцёлкі, ні ў дудкі свае,
Агонь згас, ніводная пуга ня трэсьне...
Цішыня... Навет з дрэў не спадае раса...
Жаўрукі... Зьвіняць жаўрукі ў паднябесьсі.

адвесьці Сяргея ў Менскі шпіталь, ка-
лі ня было для яго ратунку бяз уко-
лаў для аслабленага сэрца. Цэлы ты-
дзень не варочалася яна назад, а калі
вярнулася, выглядала вельмі змора-
най, толькі твар быў задаволены й
спакойны.

— Хапіла рызыкі й страху за гэ-
тыя дні? — спачувальна спытаўся яе
Ігнат.

— Хапіла ўсяго, — задумліва адка-
зала Натальля, — але мусіш, калі трэ-
ба ратаваць чалавечаяе жыцьцё.

Натальля сталася лепшым Ігната-
вым сябрам. Зь ёй прыйшло каханьне.
Усе турботы й сумлены адыходзілі ў
прысутнасьці яе. Любым было мала-
дое гнуткае цела, вельмі ясныя вочы,
пяшчотныя рукі. Тады яны ня мелі
шмат часу для сябе, але з маладой
бясшчэнасьцяй цешыліся яны каж-
наю гадзінаю шчасьця, што выпадала
для іх, бо кожная з гэтых гадзінаў
магла быць апошняю.

Позна ўвечары варочаўся Ігнат на
станцыю па бязлюдных, цёмных ву-
ліцах пасёлку. Чуў сабе заспакое-
ным: збіраўся праз знаёмых напісаць
Натальлі, а на майскія дні паехаць у
Менск. Думалася яму, што ўсё абі-
дзеца добра: у Менску ён ніколі ня
жыў, там яго мала хто ведаў, а за
колькі дзён могуць ня высачыць, асаб-
ліва пад час сьвятаў. Адрыв Наталь-
лявай маці меў. Пабачыць Наталь-
лю!..

Успаміны аб каханай дзяўчыне,
што жылі ў глыбіні сэрца праз усе
гады, узнімаліся, біліся й разыхо-
дзіліся па цэле, саграваючы, прыно-
сячы цяпліню надзеі й жыцьця. Іг-
нат глядзеў у зорнае ціхае неба, і яго-
ныя вусны шапталі: «Божа, вярні мне
Натальлю.»

★

Напярэдадні 1-га мая Ігнат, адпра-
сіўшыся зь Інстытуту, выехаў на
Менск. Падарожжа трывала цэлую
ноч, але Ігнат ня мог спаць. Цяпер, ка-

лі ён ужо ехаў, прыйшлі сумлены.
«Чаму Натальля не наказала праз
каго, што вярнулася? Мо, як Сяргей,
адыйшла... Ці пасьпелі перадаць ёй
ліст?..»

Цягнік стукаў, грукатаў, прарэзьлі-
ва гудзеў, мінаючы малыя станцыі і,
здавалася, сьпяшаючыся, імчаў на за-
хад, на Беларусь. Імчаў праз палі й
лясы, цёмныя, маўклівыя, у містыч-
ным сьвятле вясновай ночы.

Калі пачало віднець, Ігнат ужо не
адыходзіў ад вакна. Спачатку ў ту-
манным сьвітаньні, а тады ў сонцы,
не адрываючыся, глядзеў ён на родны
крайд.

У Смалавічах увайшла ў вагон ма-
ладзенькая дзяўчына. На ёй быў стары
гарнітур, але шаўковая сіняя ху-
стачка на галаве й добра адпрацава-
ныя манжэткі белай блюзкі, што былі
відаць з-пад рукавоў жакеціка, рабілі
яе прыгожа прыбранай. Яна агледзе-
лася, шукаючы месца, каб сесці.

— Сядайце тут, — сказаў Ігнат і
паказаў на сваю лаўку.

— Дзякую, — сказала дзяўчына й
села, кладучы побач сябе партфэль.

Відаць было, што яна зьмерзла, але
ўсё-ж ейныя вусны ўсміхаліся на мі-
лым пачырванелым твары. У дзяўчы-
ны было шмат падабенства з Наталь-
ляй.

— Я бачыў, як вы садзіліся, — ска-
заў Ігнат.

— Вы бачылі мяне? — сказала яна
весела. — О, я так сьпяшалася! Па-
сьпела ўскоцьчы у вапошнюю хвіліну.
— Я бачыў.

— У полі страшэнны вецер, так і
рве хустку, — сказала дзяўчына, зды-
маючы хустку й прыглажваючы непас-
лужыя пачырванелай ад холаду
рукой, валасы што выбіліся з косаў.

— Я бачу, — йзноў сказаў Ігнат і
падумаў: «І косы Натальліны, сьве-
цяцца, быццам сьпелае жыта ў полі.»

(Заканчэньне на 5-ай бач.)

ШЧАСЬЦЕ

(Заканчэньне з 6-ай бач.)

Праз вакно ўрывалася й зіхацела сонца. І сонца, і гэтае спатканьне зь дзяўчынай, так падобнай да Натальлі, здавалася Ігнату, мелі радаснае абяцаньне будучыні. Зь дзённым сьвятлом адыйшлі цяжкія сумлевы ночы. «Тады, у лесе, жыцьцё дало мне Натальлю, і цяпер нашыя шляхі ніколі больш не разьйдуча», — думаў ён, і на сэрцы рабілася спакойна, лёгка. Хацелася сказаць штось прыёмнае й дзяўчыне.

— Вы маеце прыгожы твар, — сказаў ён.
— О, — зайрделася дзяўчына.
— Хіба вы гэтага ня ведаеце?
— Калі гэта запраўды так, я цешусь, — сказала яна радасна.
Прайшоў кандуктар, абвешчаючы Менск. На небасхіле пачалі вырысоўвацца будынкі гораду.

— Вы добра ведаеце Менск? — запытаўся Ігнат у дзяўчыны.
— Досыць добра. Я вучуся ў Менску.
— Як мне дабрацца да Шырокае вуліцы?
— Можаце даехаць Старажоўскім трамваем, нумар чатыры. Толькі сьпяшайцеся, бо сёньня, як пачнецца дэманстрацыя, трамвай перастануць хадзіць.

— Далёка прыпынак?
— Недалёка. Калі хочаце, я пакажу вам, мне гэта па дарозе.
Цягнік падышоў да пляцформы вакзалу.
«Вось я й у Менску», — падумаў Ігнат, і грудзі ягонія сьціснула ні то ад шчасьця, ні то ад прагнутага небысьпеку.

Разам зь дзяўчынай выйшаў Ігнат з вакзалу. Калі ўжо падыходзілі да прыпынку трамвая, яна спыталася:
— Да каго вы сюды прыехалі?
— Да Натальлі, — сказаў Ігнат, усміхаючыся.
— Яна прыгожая? — жартам зацікавілася дзяўчына.
Падышоў трамвай. Ігнат ускочыў на пляцоўку.
— Падобная да вас, — ужо з пляцоўкі адказаў ён.
Дзяўчына звонка засмяялася й замахала на разьвітаньке рукою.
Трамвай рушыўся.
— Шчасьлівага спатканьня! — гукнула яна ўсьлед.

★

На Шырокай вуліцы Ігнат спыніўся каля дому, шчыльна агароджананага зялёнымі пшчкетамі, адчыніў брамку й увайшоў на панадворак.
Перад домам — малы садок. Пасярэдзіне — каштан, пад ім зьбіты зь неабляваных дошак стол і лаўка. Аднапавярховы драўляны, пашарэлы ад часу, дом з высокім ганкам. На ганку Ігнат убачыў жанчыну й пайшоў да яе. Яна не адразу заўважыла яго, бо стаяла прысланіўшыся тварам да слупка ганку і, здавалася, плакала.
Было столькі бездапаможнасьці, столькі безнадзейнасьці ў паставе ейнай худзенькай стуленай постаці, што раптоўны жаль штурхануў Ігнатава цела. «Мо гэта Натальля?» — падумаў ён.
Жанчына ўзьняла галаву, і Ігнат спаткаўся з вачыма добрымі, выцьвілымі. Сьляды сьлёзаў былі на здрузлых шчоках. Кончыкам хусткі з галавы сьпіналася яна выцерці іх, калі ўбачыла Ігната.

— Скажэце, калі ласка, тут жыве Натальля Паўловіч? — запытаўся ён.
Жанчына заплакала йзноў, і яе бясскрыўныя зморшчаныя вусны задрыжэлі ад гора.
— Натальля памірае, — сказала яна жаласьліва, замест адказу.
Ігнат нахіліўся наперад, бліжэй да старой, бо ў першы момант ня верыў таму, што чуў.
— Што зь ёю?
— Хто-ж яго ведае. Мо сухоты, а мо сэрца, — тлумачыла тужліва старая.
— Ужо прыехала Натальля з таго холаду ды голаду зусім слабая. Думала я, дагляджу яе, дык паправіцца. А цяпер, бачу, горай ёй.
— А што доктар кажа?
— Ня хоча Натальля доктара. Плача, просіць: «Мамачка, яны мяне ў шпіталь забяруць, дык я бяз вас там адразу памру. Я сама, кажа, добра ведаю, што са мною, не дапамогуць

яны ўжо мне.» Ці-ж я магу супроць сьлёзаў свайго дзіцяці йсьці? — казала ў распачы маці. — Божа-ж мой, Божа, — перабіла яна свае лемантаваньні, — з гора я й забылася спытацца, хто-ж вы будзеце?
— Ігнат Ясінскі.
— Дык гэта вы Ігнат? Бедненькі вы мой, бедненькі, — разгублена казала яна. — Гэта-ж як атрымала пазаўчора ваш ліст, плакала яна моцна, усё ў той дзень казала: «Каб можна было зрабіць цуд — вярнуць сваё жыцьцё.» Ува сьне палохалася, кідалася й станала, горш, чым заўсёды. Усю тую ноч прасядзела я каля яе. Як абуджалася, я супакойвала: «Усё добра, Талечка, усё добра, дочанька», і яна засынала.

Апавядаючы, старая ўскліпвала й выцірала сьлёзы.
Ігнат слухаў, і боль у грудзёх узьнімаўся. Ён ведаў, што, калі ня стане Натальлі, яна пакіне ў ягоным сэрцы пустату, якую нішто ня зможа запоўніць. Як часта ўсе гэтыя гады ў тлуме жыцця, цяжкага й небысьпечнага, мог ён спыніцца і у сваёй памяці пабачыць яе, пачуць яе. Сьмерць! Не, з гэтым ён ня мог зьмірыцца, ці пагадзіцца.

Старая працягвала далей.
— Учора супакоілася яна троху, нат мяне сцвяшчаць пачала: «Мама, казала, я ўсё-ж шчаслівая, бо дома каля цябе памру. Я так баюлася там у вечным холадзе застацца. І ты, мая старэнькая, хутка ўжо зы мною побач ляжаш. Вось мы й будзем назаўсёды разам».

Прыгадаўшы гэта, яна яшчэ больш расчулілася й зайшлася ў плачу.
— Цётка, — сказаў Ігнат спагадліва, — ня ўбівайцеся так, Натальля мо яшчэ паправіцца.
— Не, не, — запярэчыла старая, — ляжыць Натальля сяння моўчкі, быццам застыглая, усё рукамі коўдру абірае... Пасьля першай вайны я двох дзяцей у беканстве пахавала... У гэтую вайну мой чалавек з голаду памёр... Ведаю, маё дзетачка, ведаю, як паміраюць...

Яна выцерла сьлёзы, уздыхнула і, дакрануўшыся да Ігнатавага пляча дрыжачаю рукою, сказала:
— Што-ж мы тут стаімо, пойдземце ў хату.
У цёмных сенцах было задушна. З прыадчыненых дзвярэй кухні няслася гудзеньне прымусаў і галасы жанчын,
— Усе разам сяння паўспорваліся, — сказала старая, паказваючы галавою на кухню. — На дэманстрацыю трэба йсьці.
— Дзе я магу павесіць сваё паліто? — спытаўся Ігнат.
— Ляпей у нашым пакоі, цесна тут, тры сям'і яшчэ, акрамя нас, у доме жывуць, — адказала яна й адчыніла дзверы ў свой пакой.

Пакой быў цмяны, цесны. Адразу ля дзвярэй, у куце, з аднаго боку — вешалка для вопраткі, з другога — столак, на ім умывальная міска і вядро з вадою, побач кухонная шафка, пара крэслаў. Над шафкай — вакно зь белымі марлевымі фіранкамі. Рэшту пакою займалі два жалезныя ложка, прысунутыя да сьценак. Паміж імі — невялікі праход. На адным із ложкаў захутаная да пояса коўдрай із зачыненымі вачыма ляжала Натальля.

На момант, пакуль Ігнат заставаўся ля парогу, вешаючы сваё паліто, яму здалася, што Натальля выглядае ня так безнадзейна. «Мо памыляецца старая, панічная, як усе маткі, павялічвае небысьпеку», — з палёгкаю падумаў ён.

— Талля, — ціха паклікала маці. Яна нахілілася над Натальляй і асьцярожна паправіла раскцінутыя на йлбу й падушцы зьліпллыя пасмы валоў.

Ігнат падышоў да ложка й тады, мо таму, што стаў зусім блізка, а мо таму, што ягонія вочы прызвычаліся да цемні пакою, убачыў ён, як зьмянілася Натальля. На твары жоўклая сухая скура быццам прысохла да касцей. Адкрытая шыя й рукі былі тонкія, як кічкі, і асабліва жаклівымі ў мяккім сьвятле ружовай кашулькі, што была апранутая на ёй.

Сполах ахапіў Ігната. Ён глядзеў на Натальлю й амаль ня верыў, што ведаў яе раней, што гэта тая дзяўчына, якую ён кахаў так моцна, якую чакаў праз усе гэтыя гады. Нешта падобнае на жак адчуваў ён цяпер.

— Талля, дочанька, — будзіла маці. — Ты чуеш? Ігнат тут.

Натальля зварухнулася й расчыніла вочы, але раптам зайшлася ў кашлі. Відась было, што ёй не хапае паветра. Маці прыпадняла, прытуліла яе, трымаючы ў сваіх руках, пакуль ня сыіх кашаль.

Натальля ўбачыла Ігната й усміхнулася, але ўсьмешка на зьнішчаным хваробай і пакутамі твары выйшла палохуючай. Страшны быў рот, зьнявечаны цынгою. Толькі вочы жылі, і Ігнату здавалася, што гэтыя прыгожыя, цяпер пацямнелыя ад болю вочы глядзяць у самую глыбіню ягонага сэрца. Ён прымусіў бадзёра ўсьміхнуцца свае занямелыя вусны.

Маці паправіла падушкі, каб Натальлі было выгадней ляжаць.

— Калі вышэй падушкі, лятчэй дыхаць, — сказала яна й дадала да Ігната: — А вы сядайце тут, бліжэй, на маім ложку. Натальлі цяжка голасна гаварыць.

— Ігнат, няўжо-ж гэта ты?... Ня верыцца... — казала Натальля ціхім хрыплым шэптам, і штось клекатала ў ейным горле. — Калі-ж ты прыехаў?...

— Сяння, проста зь цягніка да цябе.

Ігнат сеў, нахіліўся бліжэй да Натальлі і, вітаючыся, паціснуў яе халодную потную руку. Цяпер і ён быў поўным, што Натальля памірае.

— Трэба йзноў гарачай бутэльку зрабіць, ногі твае халодныя, — казала маці, папраўляючы коўдру і, дастаўшы з-пад ног бутэльку, пайшла на кухню.

У разлуцы з Натальляй няраз Ігнат скардзіўся на свой цяжкі лёс. Ягонія ўласныя перажываньні выдаваліся яму бязьмежна балючымі. Як ён памыляўся!... Бедная Натальля...

Пяшчотна ён узяў ейную кволую руку й прыціснуў да яе тварам.

— Колькі-ж ты мусіла адгараваць, — сказаў ён.

Жак і жаль, якія ахапілі Ігната, калі ён убачыў Натальлю, усё яшчэ панавалі над ім. Над ім таксама панавала й безнадзейная распач, якая прыходзіць тады, калі чалавек губляе самае дарагое, што мае на сьвеце.

— Не праймайся так, Ігнат, — прашаптала Натальля: — Мы былі шчаслівыя... Ты памятаеш?

— Я ніколі не забываўся. Хіба-ж можна забыцца на шчасьце?

— Памятаеш, нам здавалася, — успамінала яна, — толькі стаць ды ўзьняць угару рукі...

— І мы дакранемся зораў, — дагаварыў Ігнат.

— Вось я хутка й дакрануся іх, — прашаптала Натальля, і Ігнат адчуў, задрыжэла ейная рука.

— Ня трэба, не кажы, ня думай гэтак, — запярэчыў ён і стараўся, каб ягоні голас гучэў пэўна й спакойна.

— Нішто не дапаможа... Няма чым больш дыхаць... Лёгка на Калыме згарэлі... — Пасьля паўзы яна ўдыхнула паветра й дадала: — Я і цяпер шчаслівая... Цябе пабачыла...

Ігнат ня мог гаварыць. Цяжкі ком падкаціўся да горла й сьціснуў яго жалезнымі абцугамі. У гэты момант Ігнат быў гатовы сваё жыцьцё аддаць, каб выратаваць Натальлю.

— Я адпачну трохі, — прашаптала Натальля, і Ігнат бачыў, што яна вельмі аслабла. Твар ейны пашарэў, пакрыўся потам. Вейкі апусьціліся. Яна зморана адкінула галаву на падушку й уся нежк выцягнулася.

— Калі ласка, пабудзь... Не пакідай мяне, — папрасіла Натальля, але не расчыніла вачэй. Здавалася яна йзноў заснула.

Вярнулася маці.

— Натальля? — яшчэ каля парогу спыталася маці, і ў ейных вочах быў сполах, было нявыказанае пытаньне.

— Спыць, — заспакоіў Ігнат.

Моўчкі паклала яна ў ногі гарачую бутэльку й сама села там, на краю ложка.

Так сядзелі яны ўдвох, каля Натальлі, сумныя, задумненыя... чакаючы... У дом вярнуліся з дэманстрацыі... Загаварылі... Хтось весела засмяяўся, і гэты сьмех, як абраз, ударыў па Ігнату.

Ваенная машына камуністычнай экспансіі

Паводля ўстаноўленай традыцыі і сёлета 23 лютага ў СССР адзначалася 41-ая гадавіна савецкай арміі. Усе, якія знаходзяцца ў распараджэньні кіраўніцтва ЦК КПСС, сьродкі прапаганды паказвалі вынікі посьпехаў і дасягненьняў у разбудове збройных сілаў краіны з мэтай яшчэ большай мабілізацыі гаспадарскай сыстэмы дзеля далейшага ўмацаваньня савецкай арміі. Няма ніякага сумлеву, што савецкія збройныя сілы ў працэсе іхнага разьвіцьця дасягалі вялізарных посьпехаў. Створаная на моцнай базе ваеннай індустрыі, савецкая армія зьяўляецца цяпер, бясспрэчна, найбольш моцнай арміяй у сьвеце, здольнай ісьці навыперадкі з найбольш магутнымі заходнімі дзяржавамі. Узброеная ўсімі сучаснымі відамі атамнай і ракетнай баёвай тэхнікі, савецкая армія сталася высокатэхнічнай збройнай сілай. Гэта характарызуецца хоць-бы такім прыкладам, як судносьні камандных і інжынерна-тэхнічных кадраў:

«Калі ў канцы Вялікай Айчыннай вайны ўва ўсіх збройных сілах адна штатная адзінка інжынерна-тэхнічнага складу выпадала на 4,2 штатнай адзінкі каманднага складу, а ў наземных войсках навет на 5,7 адзінкі, дык цяперака адна штатная адзінка інжынерна-тэхнічнага складу прыпадае на 1,5 штатнай адзінкі каманднага складу ў збройных сілах у цэласьці і на 3 штатныя адзінкі ў наземных войсках» (Прамова маршала Р. Маліноўскага на XXI зьезьдзе КПСС, «Правда», 4.2.1959).

Цяпер збройныя сілы Савецкага Саюзу, калі верыць савецкім жаролам, «... узброеныя перааднай баёвай рэактыўнай тэхнікай, здольнай прыносіць зьнішчэньне як на палёх боек, гэтак і ў кожным пункце зямной кулі» (таксама).

Бясспрэчна, што ўсе гэтыя посьпехі дасягнутыя толькі дзякуючы заўсёднаму й максымальнаму выкарыстоўваньню амаль усіх галін народнай гаспадаркі ў ваенных мэтах. Партыйна-савецкае кі-

раўніцтва із збройных сілаў зрабіла актыўны сяродак сваёй экспансыўнай вонкавай палітыкі. У недалёкай мінуўшчыні й цяпер савецкая армія мае на сваім рахунку напад на Фінляндыю (1939-40 гг), акупацыю Заходняй Беларусі й Заходняй Украіны (1939 г.), захопіцтва Балтыі дзяржаваў (1940), Букавіны й Бесарабіі (1940 г.); савецкая армія прынесла на сваіх штыхах камуністычны рэжым у Баўгарыі, Румыніі, Польшчы, Чэхаславацыі, Вугоршчыне, Альбаніі і Ўсходняй Нямецчыне; напасьледак, кіраўніцтва ЦК КПСС выкарыстала савецкія збройныя сілы дзеля крывавага здурэньня народных паўстанняў у ўсходнім Бэрліне (1953) і ў Вугоршчыне (1956 г.).

Але трэба адцэміць, што выкарыстаньне савецкай арміі ў гэтых мэтах дасягалася не дзякуючы сьляпому або ідэйнаму падпарадкаваньню савецкай арміі вярхоўнаму камуністычнаму кіраўніцтву, а толькі дзякуючы найстражэйшай сыстэме палітычнае кантролі й нагляду, устаноўленага ЦК КПСС над арміяй, завядзеньню дысцыпліны на прычэпе безагляднага падпарадкаваньня, увядзеньню клясавага расслаеньня ў арміі й падбору асабліва надзейных ваенных начальнікаў.

Усё вышэй сказанае датычыцца моцных бакоў савецкай арміі. Але, разам з гэтым, існуе й адваротны бок мэдалю, які сьветчыць аб тым, што «поспехі разбудовы збройных сілаў» не зьяўляюцца поўным посьпехам для кіраўніцтва ЦК КПСС. Аб гэтым вымоўна гаворыць тое, што ЦК КПСС да гэтага часу ў сваёй выхаваўчай палітыцы не магла адмовіцца ад стаўленьня на патрыятызм і нацыянальныя эмоцыі і зрабіць націск на выхаваньне арміі вылучна ў камуністычным духу, хача кіраўніцтва й намагаецца насаджваць у душы жаўнера яд партыйна-камуністычнай прапаганды.

Якія-ж пачуцьці ўзбуджае ў жаўнерскай душы ціск гэтай прапаганды? Ці ўдаецца кіраўніцтву ЦК КПСС нацыянальны патрыятызм ператварыць у са-

(Заканчэньне на 6-ай бач.)

Зь „Літаратурнай старонкі“ „Нівы“

* * *

ня хочу многа ў жыцьці
ні тых паладаў што ўзьняліся
ні славы што гудзе
днём і ноччу па зямлі
хацеў-бы каб цьвілі
у садох яблыні й чарэшні
каб пахла рута пад вуглом
каб разьнёс подых вешні
ка сьвеце арамац мацейкі
на градах гарбузы жаўцелі
хацелі жыць старэчы
дзіць з сонейкам гуляла
а ці-ж мала
каб ліст зьлёны
зьялёным вечна быў
каласок зярняты дасьпяліў
ўсё часу свайго дачакала

* * *

лістак лятучэньняў
упаў на стол
лёгкі як пух лебядзіны
настаўляю прыпол
не заўважыў
адчынена акно
вецер — сквазьняк

так бывае із шчасьцем
капрызна
як семнаццацігодка
як матылёк
не на кажную кветку садзіцца
але добра

Ігнат трымаў Натальліну руку ў сваёй. Ён не заўважыў, калі спынілася запаволенае няроўнае дыханьне, толькі адчуў, як пацэжалела й халаднейшай стала ейная рука. Мёртвы холад ад рукі прасачваўся ў ягонае цела, нясьцёрпна давіў сэрца. Хацелася крыкнуць нема, каб у крыку гэтым выйшаў боль, што разьдзіраў грудзі. Але ён ня сьмеў... Навокал былі людзі...

Прытуліўшыся да сьпінкі ложка, спала змучаная маці. Ціха, каб не разбудзіць яе, Ігнат устаў і склаў Натальліны рукі на грудзі. Пацалаваў пахаладзеллае чало...

Некаторы час стаяў нярухома... Тады падышоў да вакна. З вуліцы даносілася радыямузыка — музыка трыюмфу й перамогі.

25 лістапада 1958 г.

А. Саковіч

што шчасьце сьніцца
адзінокі
мае да каго высылаць
лістак лятучэньняў

* * *

Ой! — забяры букет...
ня хочу бачыць —
не... не...

Пэрламуತ್ರвы палёсткі
ападаюць...

Два дні таму
яны расьлі і пахлі —
зрэзала гандлярка!..

Я іх купіў,
каб у маіх вачох каналі?
— Ня хочу бачыць...
Не! Не!
Іны-ж пахлі мне
навет уміраючы...
— выпаўнялі сваё прызначэньне.
Забяры!
Ня хочу бачыць —
не... не...
Мяне мучыць іх прызначэньне.

* * *

прыгледзься
сьлязе
маленькая кропля
ўвесь сьвет абягае
зраднёе вякі
нясе
адбівае ўсе зьявы
багатае ўлоньне яе

* * *

зямля
зелень пялёнкай паслала
пад поламі дрэў
цeni паснулі
вечар зь цікавасьці
замоўк
і разьвіцца
на сіняжывотае неба
якое
неспаўнаходна
зусім бяз болю
на зьялёныя пялёнкі зямлі
родзіць месіць
залаты месіць
з рабым тварам
вобмацкам паўзе
па ўвонгнутым жываце неба
каб зорку пассаць

Яша Бурш

У вабарону маіх суседзяў

Ліст у Рэдакцыю

Глыбокаважааны Спадар Доктар
Станіслаў Станкевіч!

Свой цікавы артыкул «Сярод суродзічаў у Амэрыцы», што зьявіўся ў «Бацькаўшчыне», Вы распачынаеце наступна: «Аўтару гэтых радкоў надарылася магчымасьць прабыць нядаўна ў Задзіночаных Штатах Амэрыкі звыш аднаго месяца».

Бяз сумлеву гэтага часу досыць, каб пазнаёміцца з жыццём тутэйшых Беларусаў, але-ж яно замала, каб зразу мець адну адмоўную якасьць Задзіночаных Штатаў Амэрыкі. Таму дазвольце мне, які пражыў у іх 10 год, выказаць свой пагляд наконт яе.

Гэтак у ваглядзе жыхарства Нью Ёрку Вы зазначаеце:

«Што датычыцца Нэграў, дык нэгрыйская інтэлігенцыя вельмі сымпатычная й культурная, затое шэрая маса хіба нічым ня розніцца ад сваіх далёкіх афрыканскіх продкаў: ходзіць у лахмоццях, жыве ў брудзе, многія займаюцца зладействам і бандытызмам».

І далей Вы прыходзіце да выснаву: «Некаторыя мне могуць закінуць, што маім цьверджаньнем (раўнапраўе нацыяў у ЗША. Ю. В.) прычаць да чыненьні да Нэграў у паўдзённых штатах. Але справа нэгрыйскага гэта пытаньне зусім іншае. Варожьня да чыненьні да Нэграў на паўдні якраз выклікаюцца тымі адмоўнымі іх рысамі, аб якіх была мова вышэй».

Адмоўная рыса ЗША, якую Вы не зразумелі, мае свой выразны назоў — сэгрэгацыя, або дакладней — расавая дыскрымінацыя. Калі на паўдні ЗША яна мае аголены характар і, наўсуперак заканадаўству й канстытуцыі ўсё краіны, падпіраецца адмысловымі артыкуламі («Законы Джыма Кроў») заканадаўстваў і канстытуцыяў паасобных штатаў, дык яе, хіба ў завуальаванай форме, можна адразу заўважыць і на поўначы іх. Акурат ад гэтае адмоўнае рысы белых Амэрыканцаў і паходзяць тыя адмоўныя рысы чорных Амэрыканцаў — Нэграў, якія між іншым Вы перабольшваеце. А цяпер, перш чым перайсьці да свайго беспасярэдняга жыццёвага азнаямленьня з гэтым балючым пытаньнем, крыху затрымаюся на ягонай гісторыі.

Спробы першых калянізатараў Амэрыкі паняволіць тубыліяў краіны — Індыянаў ня мелі посьпеху. У гэтым няроўным змаганьні гарматаў з тамагаўкамі зьніклі сусьветнага значаньня цывілізацыі — Інкаў, Майя, Ацтэкаў, Кечуа і г. д., што мелі дзяржаўнасьць, гарады із складанай архітэктурай, пісьменнасьць, календар, больш дакладны за сучасны Грэгэрыянскі, і пакінулі ладнае сельскагаспадарчых культураў, а паміж імі нашу бадай пачынальную страву — бульбу. У гэтым змаганьні загінулі і «апошніх з Магіканаў», а палізу ад Кургэстаўна (горад пісьменьніка Фэнімора Купэра) на вялізнай брацкай магіле ляжыць пліта з паказальным напісам:

«Бледнатвары чалавек. Мы, у чыйх касцей ты стаіш цяпер, былі — Іракезамі».

Дарэчы гэта тыя самыя Іракезы, якім паэта Гэнры Уодсуорт Лонгфэлоў прысьвяціў сваю славутую паэму «Песьню аб Гайяваце». Аднак Індыяне рабамі ня сталіся. Іх засталася ня больш 10% ад калішняга ліку, але й цяпер яны ходзяць з узнятай галавой, для якой характэрны арліны профіль.

Тады з Афрыкі, пераважна з узьбярэжжа Гвінэйскае затокі, распачаўся экспарт «чорнага дрэва» — Нэграў. Яны паходзілі з тых плямёў, якіх, пасля доўгага змаганьня, падбілі ў сваім імперыялістычным наступе сыярыша Арабы, а потым Ангельцы з Французамі. Паказальна між іншым, што нацыянальнай эмблемай Нэграў Нігэрыі стаўся малый рышый маскіт, як найлепшы іхны хаўруснік у змаганьні зь белымі. І ўсё-ж Вашай, даволі зьяняважлівае спасылка на прымітывізм «далёкіх афрыканскіх продкаў» сучасных Нэграў ЗША, ня мае пад сабой належнага грунту.

У старажытнай Афрыцы існавалі тры магутныя нэгрыйскія імперыі — Малі, Гана і Сангай. Калі ў 1324 г. Манса Муса імператар Малі накіраваўся ў далёкае паломніцтва да Мэккі, кажны зь ягоных 500 воінаў трымаў у руках залаты кій, які важыў 6 фунтаў. Абоз складаўся з сотні вярблюдаў, на кожным зь якіх быў клунак з 30 фунтаў золата. Што гэтае паломніцтва ня казка, сьветчаць і архэалёгія ды паданьні ўсіх народаў, праз краіны якіх яно праходзіла і асабліва Эгіпцыяў. Не дарма гэтая частка Афрыкі, дзе паўстала ў 1956 г. рэспубліка Гана, зная пад агульным назовам — Залаты Бераг.

Як паводзілася Нэграм-рабам у Амэрыцы, мы ведаем з часоў нашага дзяцінства. Нас пазнаёміла з гэтым маленькая кабета вялікага сэрца Гарыет Бічэр Стоў у сваёй вядомай усяму сьвету кнізе «Хаціна дзядзькі Тома». І дзівіць ня тое, што ў часткі Нэграў, пасля вызваленьня іх Лінкольнам ад рабства, захавалася аж дагэтуль пачуцьцё ніжэйшасьці перад белымі. Захаваньню гэтага пачуцьця спрыялі Ку Клукс Клан, «Рыцары Белае Камалі», «Рады Белых Грамадзянаў», суды Лінча, што не адыйшлі яшчэ ў нябыт, і г. д. Дзівіць вылучна тое, што частцы белых Амэрыканцаў, ня глядзячы на вялікія поступы культуры на ўсім сьвеце, уласьціва пачуцьцё вышэйшасьці перад чорным.

Ужо восем год, як маймі суседзьмі зьяўляюцца Нэгры. Насупраць мае кватэры знаходзіцца нязграбная, панурал, двухпавярховая камяніца, вядомая ў Саўт Рывэры пад назовам — Афрыканскі Дом. Уся пікантнасьць адзначаючага назову палягае ў тым, што продкі тых, хто насяляе гэты дом апынуліся ў Амэрыцы больш чым 300 год таму, а тыя, хто лічыць іх за Афрыканаў, дасталіся да яе ў пачатку 20-га стагодзьдзя. Дарэчы тая-ж пікантнасьць пашыраецца і на прадстаўнікоў чырвонае расы — Індыянаў. У Амэрыцы яны званыя з эпо-

хі мэзаліта (10-15 тыс. год таму), аднак годнасьць грамадзянаў ЗША атрымалі толькі ў 1924 г.

Мне невядома, колькі сем'яў і самотных насяляе «Афрыканскі Дом», але затое добра ведаю, што на плошчы мае кватэры, якую займаюць тры асобы, жыло-б ня менш за 10-15 Нэграў. Іх ня пушчаюць нікуды на кватэру, ім перашкаджаюць купляць або будаваць дамы там, дзе жывуць белыя. Таму «Афрыканскі Дом» ёсьць нішто іншае, як — гэтта — ягонны белы гаспадар ня лічыць за патрэбнае яго рэмантаваць — усё роўна Нэгры заплаціць яму самую вялікую рэнту за кут, абы толькі не апынуцца на вуліцы. Усё-ж у 1952 г. белыя дамагаліся, каб і адсюль Нэграў выдаляць, але мэр Саўт Рывэру адмовіў у гэтым, зазначыўшы, акрамя спасылкі на канстытуцыю краіны і штату Нью Джэрзі, што 16 насельнікаў г. зв. «Афрыкан-

Ваенная машына камуністычнай экспансіі

(Заканчэньне з 5-й бач.)

векці, прымусіць воіна быць сьляпым выканальнікам ягонай волі? Адказ можа быць толькі адмоўны.

Гэта відаць з пастановы кастрычніцкага пленуму ЦК КПСС (1957 г.) «Аб палепшаньні партыйна-палітычнай работы ў савецкай арміі й флёце», аб гэтым сьветчаць і сыстэматычна зьмяшчаныя ў ваеннай і агульнай прэсе мабілізуючыя артыкулы, якія патрабуюць палепшаньня ідэялягічнай работы ў арміі й крытыкуюць ейныя недахопы. Ці-ж можа гаварыць аб надзейнасьці арміі той факт, што супраціў кіраўніцтву ЦК КПСС робяць ня толькі масы жаўнераў і ахвіцэраў, але й выдатныя ды вельмі аўтарытэтыя ў жаўнерскіх масах ваенныя начальнікі?

«ЦК КПСС перасек рэвізіяністычную лінію былага міністра абароны Жукава, накіраваную на ліквідацыю кіраўніцтва й кантролі над арміяй і флётам з боку партыі» («Правда Украіны», 18. 1. 1959).

Тым ня меней, камуністычнае кіраўніцтва прадаўжае накіроўваць дзейнасьць і абучэньне сваіх збройных сілаў у мэтах экспансыўнай палітыкі. Зьвальваючы віну за праводжаньне сваёй агрэсыўнай палітыкі на краіны вольнага сьвету, ЦК КПСС асьмеляецца цьвердзіць, што, калі заходнія дзяржавы навязваюць новую вайну,

«... то ім будзе нанесены зьнішчальны ўдар з выкарыстаньнем усіх сучасных магутных ваенных сярэдкаў. Няхай не забываюць аб гэтым урады Ангельшчыны й Заходняй Нямеччыны, бо для нанясення такога ўдару па гэтых краінах не патрэбна нішня шмат падобных сярэдкаў. Не застаюцца непакаранымі й Задзіночаныя Штаты Амэрыкі» (прамова маршала В. Чуйкова на XX зьездзе КП Украіны, «Правда Украіны», 18. 1. 1959).

скага Дому» змагаюцца на фронце ў Карэі, як жаўнеры ЗША, і два зь іх загінулі там за агульначалавецкую справу. А наагул балышых мужчынаў з гэтага дому зьяўляюцца вэтэранамі Першае і Другое сусьветных войнаў.

Мае суседзі працянаюцца ўраньні а 5-6 гадзіне і накіроўваюцца да самае цяжкае і бруднае працы, што толькі ёсьць у вакалічнасьці — лягчэйшыя ды чыстыя не для іх. Але й на гэтую працу іх апошнімі прымаюць і першымі выдаляюць. Характэрна, што паводля пералісу 1937 г. (эканамічны крызіс) індэкс беспрацоўя паміж белых складаў 18,1%, а паміж чорных — 38,9%. А ў дадатак, калі, напрыклад, у 1950 г. палова белых у ЗША зарабіла за год у сярэднім 2481 дал., дык палова чорных — 1295 дал.

Мае суседзі ідуць на працу, якую лічуць для сябе зацяжкай ня толькі белага кабета, але й белы мужчына. І пасля гэтага зразумела, калі, напрыклад, у 1945 г. сярэдняя працягласьць жыцьця белае кабеты ў ЗША дасягла 69,5 год, дык чорнае кабеты — 59,6 год. Дзеці маіх суседзяў падзяляюць лёс сваіх бацькоў. У мяне няма адпаведных лічбаў, якія да-

тычаць нашага штату Нью Джэрзі, але, калі, напрыклад, у 1951 г. у штаце Місісіпі, дзе найбольшая колькасьць Нэграў (45,3%), выдаткована ў год на белага школьніка 117 дал., дык на чорнага — 35 дал. Дарэчы, пададзеныя ў гэтым абзацы красамоўныя лічбы, узятыя мною з найбольш пашыраных у ЗША даведнікаў: „The World Almanac“, „Information Please Almanac“ і „Dr. George Gallup's Pocket Almanac“.

Мяне таму ня здзіўляе, калі часам нехта з маіх суседзяў, зьвяртаючыся з працы амаль уночы і прымусіўшы сябе з дапамогай віскі паабедць, потым не распранаючыся кладзецца ў ложак і адразу-ж засынае. Разам з тым мне ніколі не даводзілася бачыць сваіх суседзяў у лахманах, кажны зь іх мае 2-3 добрых гарнітуры. А можа найбольш паказальна тое, што амэрыканскія рэстаратары аддаюць перавату чорным афіцыянтам, як больш акуратным, ветлівым, кемлівым і чэсным, чым белыя. І ўсё-ж ні адзін чорны або наагул «каляровы», не адважыцца завітаць у гэты рэстаран, як звычайны наведвальнік.

(Заканчэньне на 7-й бач.)

Выкарыстаньня збройных сілаў у агрэсыўных мэтах ня могуць запярэчыць і паведамленьні аб «скарачэньні» колькаснага складу арміі. Як ведама, на працягу апошніх год савецкая прапаганда неаднаразова паведамляла аб гэтых «міралюбных» мерапрыемствах: 13. 8. 1955 г. аб скарачэньні да 15 сьнежня таго-ж 1955 г. колькасьці збройных сілаў на 640 000 чалавек; 15. 4. 1956 г. аб пастанове скараціць да 1 траўня 1957 г. агульную колькасьць збройных сілаў яшчэ на 1 200 000; 7. 1. 1958 г. аб намере скараціць збройныя сілы на 300 000 чалавек. Калі, часткава, гэта і мела месца, дык такое мерапрыемства зьявілася нічым іншым, як перафармаваньнем арміі згодна з патрэбамі атамнай вайны, калі персанал із складу войскаў скарачаецца ў ваенную індустрыю. Дадатковыя мільён чалавек у ваеннай прамысловасьці шмат больш небясьпечны, чымся шматколькасныя часьці савецкай арміі, што нясуць ахову складаў.

Але ня глядзячы на ўсе гэтыя скарачэньні савецкая армія й сьняны зьяўляецца найбольшай у сьвеце. Паводля сьціплых падлікаў, у ейных радох цяпер праходзяць актыўную службу каля 4 мільёнаў чалавек. Амаль 10% агульнага складу збройных сілаў — да 400 000 чалавек або 20 дывізіяў сканцэнтраваныя ў Усходняй Нямеччыне. Апрача гэтага, савецкія войскі ў колькасьці 160-180 тысяч чалавек або 8 дывізіяў прадаўжаюць аставацца ў Вугоршчыне.

Такім чынам, скарачэньне збройных сілаў, якое рэклімуецца савецкай прапагандай як «акт добрай волі», «прыклад для іншых урадаў», «давод міралюбнасьці», «крок у кірунку спынення перагонкі збраеньняў», — не зьмяняюць сутнасьці агрэсыўнай палітыкі Савецкага Саюзу.

Дзеля нанясення ўдару заходняму сьвету, савецкая армія ўзброеная паводля апошняга слова мадэрнай тэхнікі, але ці можа такі ўдар прынесці посьпех? На гэтае пытаньне можна адказаць славамі Сталіна, які гаварыў, што «ніводная армія ў сьвеце ня можа перамагчы бяз устойлівага заплечча», якое «забясьпечывае фронт жаўнераў, настроямі й ідэямі» («Сочинения» І. Сталіна, т. 4, б. 323). Ён зьвярнуў увагу на тое, што

«... Найбольш дасьветчаныя генэралы й ахвіцэры могуць пацярпець паразу, калі жаўнеры лічучь навізаную ім вайну глыбка несправядлівай і калі яны выконваюць у сілу гэтага свае абавязкі на фронце фармальна, бяз веры ў праўдзівасьць сваёй місіі, без адчуваньня» (БСЭ, 2-ое выд., т. 8. б. 409—410).

Ня можа быць сумлеву ў тым, што заплечча, г. зн. народныя масы СССР узбройваюць жаўнераў настраямі й ідэямі, якія ня маюць нічога супольнага зь ідэямі, навізанымі арміі з боку партыйнага кіраўніцтва. Ня могуць жаўнеры лічыць і справядлівай тую вайну, якую імкнецца навізаць ім кіраўніцтва ЦК КПСС.

Запраўдныя настроі савецкай арміі рэдка прарываюцца навоны дзякуючы найсражэйшай дысцыпліне. Яна змушае часамі людзей выконваць праступныя загады ЦК КПСС — навет страляць у народ, які паўстаў у ім свабоды, як гэта было ў Вугоршчыне. Але тым горш для камуністычнага кіраўніцтва, бо ў выніку гэтага яшчэ больш злосьці засярэджаецца ў душах жаўнераў супраць тых, хто робіць іх каральнікамі й катамі.

(«Аналіз бягучых падзеяў у СССР» Інстытуту для Вывучэньня СССР, № 83, 3. 3. 1959 г.).

АНДРЭЙ МАКАЁНАК

Каб людзі ня журыліся

Камэдыя ў 4-х актах

Кавальчук: Ты камуністы?

Цярэшка: Член партыі...

Кавальчук: Калі ў партыю ўступіў?

Цярэшка: Пад Сталінградам.

Кавальчук: Тады не шкадаваў свайго чуба?

Цярэшка: Дык то-ж вайна была і перад супраціўнік быў, вораг. І пазнаць яго ня цяжка было: і па мове, і па выхадках, дый навет шкура ў яго была свая, зялёная. Адным словам, мішэнь відаць была: бі ў лоб — і праўда твая. А тут, брат, чорт яго ведае, паспрабуй разабрацца: прыяцель Самасееў альбо няпрыяцель. Даўбанеш яго, а табе скажучь: свайго глушануў.

Кавальчук: Цяпер ясна. Бачу, што ты запраўды забытаўся. Па рабоце яго трэба цаніць — прыяцель ён ці няпрыяцель.

Цярэшка: Калі па рабоце, дык гнаць яго трэба.

Кавальчук: Ну і ганіць ў шыю!

Цярэшка: Праганлі, і не аднаго ўжо. А з раёну другога прывозяць... Яшчэ лепшага.

Кавальчук: А вы й такога «лепшага» ня прымайце.

Цярэшка (ажно засьмяяўся): Ай-яй-яй-яй!.. Цімафей, Цімафей... Чыркаем мы адзін аднаго словамі, як тымі запалкамі, а іскры ня выходзіць, аганьку няма... Адсырэлі нашыя запалкі. (Махнуў рукой і пайшоў).

З хаты выйшла Аксінья.

Аксінья: А вас тут старшыня шукаў.

Кавальчук: Самасееў?

Аксінья: Самасееў. Усё выпытваў: хто, адкуль, чаго. Гусь, кажа.

Кавальчук: Я — гусь? Цікава.

Аксінья: Вы яму задайце перцу. Не дарма выпытваў — ці ня рэвізор, баіцца нечага. Ведае кот, чыё сала ўкраў.

3) Кавальчук: Думаеш, ён краў з калгасу?

Аксінья: Ого! Каб яму столькі скульля, колькі ён добра перацягаў. А колькі прапіў, дык і сам таго ня варты. Вунь ён сунецца.

Падыходзіць Самасееў.

Самасееў: Дзень добры!

Кавальчук: Дзень добры.

Аксінья: Вось і пазнаёмчэся. А то выпытваюць адзін пра аднаго. Гэта — наш старшыня, а гэта — той самы гусь амнісыраваны, пра якога ты пытаўся. (Самасеева ажно перасмыкнула ад такіх слоў, ён сярэдзіта зыркнуў на Аксінью). Ну, чаго ты набычыўся? Ты-ж сам так гаварыў. (Пайшла ў хату).

Самасееў: Ну й трапало ты, Аксінья! (Падае руку Кавальчуку). Самасееў.

Кавальчук: Кавальчук.

Самасееў: Вось народ...

Кавальчук: Так-та-ак, народ... Як сёкане словам, то знак і астаецца. Тут мне адзін такую зарубку на памяць пакінуў — ня скоро забудзеш...

Самасееў: Хто? Церах? Ён можа. Ну, я яму магі ўпраўлю. Я навучу, зь кім я гаварыць! Ніякай павягі ў іх няма. Не разьбярэ — каму можна, а каму не...

Кавальчук: О, не-е, народ ведае, каму й што сказаць. Самасееў (разганяючы ад роту пах перагару): Дык вы, значыцца, з цэнтру?

Кавальчук: Зь Мінску.

Самасееў: Мімаходам ці спэцыяльна?

Кавальчук: Спэцыяльна.

Самасееў: Відаць, важная справа была?

Кавальчук: Вельмі важная.

Самасееў: Та-ак. Дык што-ж вы да мяне не зайшлі?

Кавальчук: Ня было пільнай патрэбы. Цікава было зь людзьмі пагутарыць.

З хаты выходзіць Аксінья з ручніком і конаўкай вады.

Аксінья: Цімафей Ягоравіч, можа, пасьнедалі-б. Ужо час.

Бульба акадэла.

Самасееў: Дык вы яшчэ ня сьнедалі?

3 радыёвай хвалі «Вызваленне»

Хто на каго паклёпнічае?

На IV-ым зьездзе пісьменьнікаў БССР, у спрэчках над дакладам Пятруся Броўкі, выступіў кандыдат філіялічных навук Івашын. Ягонае выступленьне зьмешчанае ў сёлетнім 14-ым нумары газэты «Літаратура й Мастацтва». Там, між іншага, чытаем такія словы: «Разам з міжнароднай рэакцыяй, якая нападае на сацыялістычны рэалізм, беларускія нацыяналісты за межамі вядучь шалёныя атакі на беларускую літаратуру й асабліва на творчасьць Янкі Купалы й Якуба Коласа». Далей гаворыцца, што гэтыя так званыя «беларускія нацыяналістыя» быццам-бы «паклёпнічаюць» на Купалу й Коласа.

Напачатку удакладнім ужытыя Івашынам выразы.

Імя сумлеву, што, прытрымліваючыся партыйнага жаргону пад «беларускімі нацыяналістымі за межамі» Івашын разумее беларускую палітычную эміграцыю ў вольным сьвеце. А ў дадзеным выпадку маюцца на ўвазе перш за ўсё беларускія эміграцыйныя навукоўцы, пісьменьнікі й літаратурныя крытыкі ды іхнія дасьледваньні й працы ў галіне беларускай літаратуры, выдадзеныя на эміграцыі. У гэтых выданьнях запраўды найбольш месца было прысьвечана — як гэта правільна заўважыў і Івашын — творчасьці Янкі Купалы й Якуба Коласа. Але скуль узьў Івашы, што ў гэтых эміграцыйных крытычных працах і выданьнях беларускай мастацкай літаратуры ёсьць «шалёныя атакі» і «паклёпніцтва» на Янку Купалу й Якуба Коласа?

Мы мелі магчымасьць пазнаёміцца з усімі гэтымі выданьнямі.

У Нямецчыне, у Мюнхэне, у беларускім эміграцыйным выдавецтве «Бацькаўшчына» выдадзены выбар пэззі Янкі Купалы «Спадчына», куды ўвайшлі пераважна забароненыя ў БССР творы пээты. Асобнымі кніжкамі выйшлі: забароненая ў БССР Купалава п'еса «Тутэйшыя» й драма «Раскіданае гняздо». З творчасьці Якуба Коласа успомненым выдавецтвам перавыданы: паэмы «Новая Зямля» й «Сымон Музыка» ды аповесьць «У палескай глушы». Гэтыя выданьні суправаджаюцца грунтоўнымі, аб'ектыўнымі крытычнымі аналізамі, зробленымі эміграцыйнымі дасьледнікамі беларускай літаратуры. Апрача гэтага, Інстытутам для Вывучэньня СССР у Мюнхэне й Беларускім Інстытутам Навукі й Мастацтва ў Нью Ёрку выдадзена шэраг манаграфіяў і апублікавана шмат артыкулаў у беларускай і заходняэўрапэйскіх мовах аб жыцьці й літаратурнай дзейнасьці Янкі Купалы й Якуба Коласа. Гэтыя працы вызначаюцца таксама глыбокім аб'ектыўным навуковым аналізам, ня маюць, зразумела, нічога супольнага з тэндэнцыйным савецкім мэтадам — гэтак званым «сацыялістычным рэалізмам» і «партыйнасьцдай у навуцы». У эміграцыйных выданьнях жыцьцё й літаратурная творчасьць Янкі Купалы й Якуба Коласа, ідэйная накіраванасьць іхных твораў, пададзены так, як гэта ёсьць у запраўднасьці. У гэтых дасьледваньнях, на аснове відавочных фактаў і неаспрэчаных доказаў, даведзена, што Янка Купала й Якуб Колас і іхняя літаратурная спадчына ў дарэвалюцыйны перыяд і ў пер-

шыя гады пасьяля рэвалюцыі цвёрда стаялі на пазыцыях беларускай **нацыянальнай** рэвалюцыі й былі лўнымі праціўнікамі бальшавіцкага ладу. Аб гэтым сьведчыць тое, што ў БССР яшчэ й сьняжня забаронена каля 150 лепшых твораў Янкі Купалы і шмат твораў Якуба Коласа. Аб гэтым сьведчыць таксама тое, што ў 1930 годзе, будучы арыштаваным савецкім НКВД за гэтак званы нацыянал-дэмакратызм, Купала, каб пазбавіцца маральных і фізычных зьдэкаў, зрабіў спробу пакончыць жыцьцё самагубствам. Гэтыя факты шырока асьветленыя ў эміграцыйных выданьнях і савецкая прапаганда ня можа іх запярэчыць ніякімі «дыялектычнымі» трыкамі. Таму партыйнае кіраўніцтва бачыць толькі адну магчымасьць: ігнаць далей свайму грамадзтву, цвёрдзячы, што эміграцыя паклёпнічае на Купалу й Коласа. У запраўднасьці-ж Купала й Колас, а таксама іхнія дарэвалюцыйныя літаратурныя творы, як і творы першых год савецкай улады, напісаныя, калі пісьменьнікі былі яшчэ духова вольнымі, — шануюцца, як вялікая сьвятасць усёй беларускай эміграцыяй.

Дык хто-ж на каго паклёпнічае? Ня гэтак званыя «беларускія нацыяналістыя за межамі» паклёпнічаюць на Янку Купалу й Якуба Коласа, а партыйнае кіраўніцтва, якое забараніла найлепшыя творы вялікіх беларускіх пісьменьнікаў і хвалышыва прадстаўляе іхную літаратурную спадчыну.

А. Залескі

Характэрныя асаблівасьці прыроды Беларусі

Паверхня Беларусі, гэтак як і паверхня ўсяе зямлі, не зьяўляецца сталай. Яна паступова зьмянялася пад уплывам дзвёхьх катэгорыяў сілаў: нутраных і павярховых, што дзейі ў працягу доўгае гісторыі зямлі. Да нутраных сілаў належаць: павольныя падыманьні й апусканьні паверхні зямлі, землятрусы й вулканізм. Да павярховых — вывятрэньне, дзейнасьць павярховае й падземнае вады, лядавікі, расьліны й жывёлы ды нарэшце чалавек. Дзейнасьць гэтых сілаў імякнецца з аднаго боку да будаваньня павярховых формаў, а з другога — да разбурэньня іх. Сучасныя формы паверхні зямлі, а ў гэтым і ейнае часткі Беларусі, зьяўляюцца вынікам змаганьня будуючых і разбурваючых сілаў.

Пакідаючы агляд сілаў, што дзейі на абшары ў пачатку гісторыі зямлі Беларусі, зьвернем увагу толькі на навейшыя зьмены, што былі фактарамі сучаснага геамарфалягічнага выгляду Беларусі, клімату, арганічнага сьвету ды быту Беларусі.

Гістарычнай геалёгіяй сьцьверджана, што перад сучасным перыядам быў лядавіковы перыяд, які адзначаўся далёка халаднейшым кліматам у параўнаньні з сучасным, значнымі атмасфэрнымі атадамі ў форме сьнегу ды перагаврэньнем яго ў фірнавы лёд, пад уплы-

вам ціску сьнегу на ягоныя ніжэйшыя пласты й вады, што ўтваралася й працякала зь верхніх пластоў сьнегу пад дзеяньнем праменьняў сонца. Цэнтральным пляцдармам яковага накапленьня сьнегу і ўтварэньня фірнавага лёду была ў Эўропе Скандынавія із сваімі найстарэйшымі крышталічнымі гораімі. Пад уплывам ціску агромнае масы верхніх пластоў сьнегу й плястычнасьці лёду ў ягонай масе фірнавы лёд спаўзаў з гораў ды адрываў большыя й меншыя глыбы крышталічных скалаў і сунуў іх у сваіх лядавіковых язькох у паўдзённую кірунку. Некалкі разоў лядавіковыя язькі падаўжалі на абшар Беларусі зь вялікаю масаю марэнавага матар'ялу, што адлажыўся тут пасьяля пацяпленьня й растапленьня лёду, які ўтварыў сучасныя павярховыя формы ў выглядзе ўзвышшаў, узгоркаў, раўнінаў і паглыбленьняў, дзе ўтварыліся шматлікія лядавіковыя вазэры — рэзэрвуары рыбагата багачыя й красы сучасных маляўнічых краявідаў Беларусі на чале з найбольшым нашым возерам Нарач.

Лядавіковае вада, якая сплывала ў вялікай колькасьці ў ніжэйшыя месцы, гэтак як цяпер у міняьтуры сплывае вада ў часе вясновых паводак, вынесла з марэнаў агромныя масы жвіру, пяску й глею ды адлажыла ўсё гэта ў ніжэйшых

абшарах Беларусі, мадыфікуючы ейныя павярховыя формы. Тадышнія Палескае й Полацкае вазэры, што ператварыліся за доўгі час у сучасныя казаньчыя абшары балотаў, дапаўняюць мазайку беларускіх павярховых формаў.

Абшар Беларусі зьяўляецца гідраграфічным вузлом нашых трох вялікіх рэкаў: Дняпра, Нёмана й Дзвіны, што як вужы ўюцца паміж марэнавых узгоркаў ды нясуць свае воды ў кірунку паўдзённую да Чорнага мора і ў паўночна-заходнім — да Балтыцкага мора. Паміж Беларусяю й Маскоўшчынаю знаходзіцца выразная гідраграфічная мяжа. Ад заходніх і паўдзённых краінаў, што вьжуцца супольнымі рэкамі, Беларусь адрозьняецца сваім вадападзельным паляжэньнем. Дзякуючы наявысокім лядавіковым далінам сыстэмы двух мораў зьвязваюцца на Беларусі ў адну рачную сетку чатырыя мясцовымі каналамі (Агінскі, Дняпроўска-Бускі, Бярэзінскі й Аўгустоўскі). Кірунак нашых галоўных рэк сьведчыць аб тым, што паверхня Беларусі мае агульны спад на захад і часткова на поўдзень. Такая асаблівасьць паверхні Беларусі вяжа яе з Захадам і Атлянтычным акіянам, ад якога залежыць асаблівасьць і беларускага клімату ў якасьці свае лагоднасьці па-

(Заканчэньне на 8-й бач.)

Самасееў: Самасееў. А ў чым справа?

Васіль: Справа ў тым, што... я спадзяваўся, што вас тут ужо няма.

Самасееў: Як няма?

Васіль (нібы сам сабе): Нічога не разумею...

Самасееў: Скажыце, а вы адкуль будзеце?

Васіль: Я зь Менску. А Кавальчук тут яшчэ?

Самасееў: Тут.

Васіль: Вы ня скажыце, дзе я магу ўбачыць яго?

Самасееў: Ён тут, у гэтым доме.

Васіль: Дзякую. (Накіраваўся ў Аксіньніну хату).

Самасееў стаіць, як аглушаны. Ён страсануў галавой, нібы праганяючы кашмарны сон. Хмель выскачыў з галавы. Падыходзіць участкавы міліцыянэр **Дабырла**.

Дабырла (басам): Таварыш Самасееў!

Самасееў (азірнаўся й зусім зьбянтэжыўся): Я... я слухаю.

Дабырла: Цяпер ты ад мяне ня выкруцішся.

Самасееў: Я ўжо й ня думаю выкручвацца.

Дабырла: Форменнае душагубства, і па твай вiне.

Самасееў: Яшчэ чаго не хапала! Якое душагубства?

Дабырла: На мосьціку цераз Балачанку.

Самасееў: А што такое там на мосьціку?

Дабырла: Не на мосьціку, а пад мосьцікам ужо. Топіцца раённае начальства — райплян Гудзееў. Зьбірай людзей! А то засмокча балота — адказваць будзеш. Я ледзь выбраўся з «Масквіча», а ён там сядзіць.

Самасееў (крычыць): А чаго вы ехалі сюдою? Ня бачыш: вясна на дварэ! У аб'езд трэба было!

Дабырла: Спакойна, грамадзянін Самасееў. Езьдзіць у аб'езд не ў ягоным характары. Ты ня ведаеш хіба?

Самасееў: І бадай кажны раз яго сустракаем вось так, із зьонам.

Дабырла: Давай, давай, людзей зьбірай!

Самасееў бразгае па рэйцы, якая вісіць каля Раманавай хаты. **Самасееў** (крычыць, склікае людзей): Эй, Сьцяпан! Иван, Цярэшка! Раман! Сюды Хутчэй! Давай, давай сюды!

З хаты выходзіць **Раман**. Зьбягаюцца калгасынікі.

У вабарону маіх суседзяў

(Заканчэньне з 6-й бач.)

Пераходжу да адмоўных якасьцяў дзядзька Том. А суродзіча, які да скону Нэграў, на якія ў Вас кладзецца акцэнт.

Ні ў якім разе не аспрэчваю тое, што паміж Нэграў ёсьць зладзеі і бандыты — гэта зусім натуральна пры іхным становішчы. Таксама ведаю, што гэтыя рысы найчасьцей выпукляюцца ў вялікіх гарадох — наагул, чым большы горад, тым найбольш брыдкія ягоныя грымасы і гэта асабліва датычыць 12-мільённага Нью Ёрку. Мімаволі прыгадваецца папяраная нямецкая прыказка: „Not kennt kein Gebot“ — «Нондза ня ведае законаў». Аднак мне невядома ні аднаго выпадку, каб хтосьці з маіх суседзяў кагосьці забіў, згвалціў, аграбаваў або зьняважыў. Затое ў травені 1955 г. праз газэты, радыё і тэлевізію падавалася да агульнага ведама, што адзін саўтрызёрскі Беларус з былых «Д.П.» сыяярша цяжка параніў сваю жонку, швагерку і цёшку з Амэрыканцаў, а потым, пасьяля дзвёхгадзіннае перастэрлкі з паліцыяй, якой урэшце давялося ўжыць газ, забіў сябе.

Злачыннасьць паміж Нэграмі вывучаецца цяпер у ЗША сумленнымі навукоўцамі не пад кутом нацыянальнае або расавае прыналежнасьці, а вылучна ў сувязі зь іхным падпарадкаваным статусам у амэрыканскім грамадзтве. А хіба ня сьведчыць аб гэтай падпарадкаванасьці тое, што ў верасьні 1958 г. у штаце Алабама Нэгр Джэймс Вільсон за крадзеж 1 (аднаго) даляру 95 цэнтаў быў прысуджаны да сьмяртнае кары, якую губэрнатар, пад ціскам абурэньня ўсяе краіны, зьмяніў на... пажыцьцёвую турму. І ўсё-ж дарма палітычныя спадкаёмцы рабаўласьнікаў спрабуюць, часам навет перакручваючы Віблію, даводзіць, нібы адвечную злачыннасьць Нэграў. Непараўнальна большага даверу заслугоўвае арабскі навуковец Ібн Баттуці, знаны пад псеўдонімам — Падарожнік Ісламу — які ў 1352 г. наведваў імперыю Малі:

«Нэграм, — пісаў гэты мусульманскі Страбон, — уласьцівыя вельмі дадатныя рысы. Да несправядлівасьці яны ставяцца з большай атдаі, чым які-небудзь іншы народ... У іх краіне пануе поўная бяспечнасьць. І чужынцам і тубыльцам не пагражаюць невядомыя тут разбой, крадзеж і гвалт».

Што сучасныя Нэгры ў ЗША зусім не пазбаўлены дадатных рысаў сваіх далёкіх продкаў, можна прывесці шмат прыкладаў, але пакуль што хопіць наступнага.

У лістападзе 1949 г. наш суродзіч з новае эміграцыі займеў на вялікай палельні працу, сумесную з двума Нэграмі. Яны разам бязь перадыху штурхалі важкія й гарачыя ваганэткі з напоўнапаленай цэглай ад адных печаў да іншых. На пяты дзень працы суродзіч ад зьнясленьня і сыпжоты на хвіліну згубіў прытомнасьць, паваліўся, і ягоныя ногі апынуліся паміж коламі ваганэткі. Ён не паспёў навет крыкнуць, але Нэгры адразу рыўком спынілі ваганэтку і таму толькі яму не адрэзала ногі. Аб влучным высьліку, які патрабаваў гэты рывок, сьведчыць тое, што старэйшы з Нэграў на працягу колькі хвілінаў расьціраў мускулы на сваіх руках. Цікавае супадзеньне, але гэтага старога звалі —

Галасы: Што такое? Пажар? Што здарылася?

Самасееў: Бярыце сякеры, лапаты й хутчэй да мосьціку цераз Балачанку.

Галасы: Якога мосьціку? Там-жа мосьціку няма.

Самасееў: Якраз туды, дзе няма мосьціку.

Галасы: А што такое? Гарыць? Нічога не гарыць.

Дабырла: Спакойна! Спакойна! (Сьвірчыць у свісток).

Самасееў: Машына топіцца. Легкавая. Райплян.

На гэты шум з хаты выскачылі **Аксіньня**, **Кавальчук** і **Васіль**.

Дабырла: Грамадзяне, грамадзяне! Не затрымлівайцеся!!

Самасееў: Хвёдар, захапі вяроўку! Грачоў! Скажы, каб хто-небудзь пару валоў прагор!

Грачоў: Навошта?

Самасееў: Машыну выцягваць. Хутчэй! Хутчэй!

Сабраўшы цэлую брыгаду мужчын, Самасееў рушыў ратаваць машыну. Сьледам за ім пайшлі калгасынікі — хто з сякерай, хто з лапатай, а хто з вяроўкай. Паход замыкае міліцыянэр.

Аксіньня: Пайшлі ў хату. Бяз нас выцягнуць.

Кавальчук (сыну): Значыць, зь інстытутам справа к канцу йдзе? Толькі дзяржаўныя экзамены?

Васіль: І дыплёмная работа. «Вузлавы мэтад рамонту трактараў».

Кавальчук: А потым?

Васіль: А потым сюды (Шырокі жэст), сьціраць грань паміж горадам і вёскай.

Кавальчук: Справа сур'ёзная.

Аксіньня: Пайшлі, пайшлі ў хату. Сьнеданьне на стала астыне.

Кавальчук і **Васіль** заходзяць у хату.

Раман: Аксіньня!

Аксіньня (затрымаўшыся): Што, Рома?

Раман: А гэты малады — хто гэта?

Аксіньня: Сын яго.

Раман: Ці ня думае ён у цябе назаўсёды пасяліцца, што й сына вытрабаваў?

(Далей будзе)

Харантэрныя асаблівасці прыроды Беларусі

(Заканчэнне з 7-май бач.)

між больш акіянічным кліматам заходніх краёў і кантынэнтальным кліматам Маскоўшчыны.

Мазайчыны змены павярховых формаў і кліматычныя элементы спрыялі ўтварэнню стракатасці нашча глебы з перавагаю ейнае лёгкасці наўсуперак цяжкім і халодным глебам-падзолам на вялікіх прасторах плоскіх узвышшаў Маскоўшчыны. Ад кліматычных і глебавых асаблівасцяў залежыць буйнасць і багацце расліннага свету Беларусі. Мяшаныя лясы, лугі ды травяністыя балоты твораць зь Беларусі зусім асобную раслінную краіну. Лясная стыхія ў форме вялікіх пушчаў пачуе на абшары Беларусі, а расліннасць Палескае нізіны твораць сабою асобны краявід на цэлую Еўропу. З сумам трэба прызнаць, што чужацкае панаванне на Беларусі адзначаецца рабавіцтвам ды нішчэннем нашых слаўных пушчаў, а разам з гэтым нішчэннем і разнастайнага й багатага звыяр'янага свету. Каму толькі з калініяльна-ных вяльможаў ня прыйшлося паліваць у нашых пушчах — прыродных звыяр'янах?

Харантэрныя асаблівасці беларускае прыроды, што выяўляюцца ў частай змене разнастайных краявідаў, у лагодным і здаровым клімаце, у шырокім развіцці вадзяных шляхоў, у багацці і буйнасці жывое прыроды — утварылі глыбокую спадчынную адзнаку ў

псыхіцы і быццё нашага народу — адвечнага праўнага гаспадара Беларусі. Разнастайныя краявіды змушалі яго прытараўвацца да адпаведных умоваў, што спрыяла яго багатай народнай творчасці — крыніцы натхнення для нашых паэтаў, пісьменьнікаў, музыकाў. Беларускі фальклёр займае адно з першых месцаў сярод народаў і вабіў шмат навукоўцаў у часе навет чорнае пары маскоўскага панавольня. Цудоўныя краявіды Беларусі наладжылі сваю пячаць і на формы селішчаў нашага народу. Доўгія вуліцавыя вёскі ўздоўж рэчак і ручаёў вададзельнае краіны, або невялікія засценкі ў некалькі двароў на марэнавых узгорках ці параськіда-ня на абтоках палескай вёскі, што адмяжчаліся балотамі ад ворнае зямлі, змушалі Беларусі назіраць прыродныя асаблівасці, каб прыстасаваць у вадпаведны спосаб сваю гаспадарку. Колькі змарнавана і затарможана творчае працце «старэйшымі братам», вырываючы ад беларускага народу ягоныя прыродныя дары ды ягоную родную мову?

Геаграфічнае палажэнне Беларусі паміж Захадам і Усходам Еўропы ў свае часы спрыяла дзяржаўнаму развіццю, але ў пазнейшым часе палітычныя прычыны не далі беларускаму народу поўнасьцяй выкарыстаць свае прыродныя асаблівасці. На абшары Беларусі адбывалася змаганьне з адвечнымі ей-нымі калініятарамі, а нарэшце змага-

ньне між Усходам і Захадам, руйнуючы нашу гаспадарку і дэмаралізуючы беларускае грамадзкае і нацыянальнае жыццё. Паміж калініятарскай элітай і беларускім народам утварылася агромная пропасць. Побач з палацамі і ма-энткамі чужакоў, якія гаспадарылі на Беларусі з пазыцыі вызыску, туліліся ўбогія хаткі Беларусі. Дзеля замаскава-ня вызыску была выдуманая легенда, што Беларусь зьяўляецца бедным краем і ня можа йснаваць без «старэйшага брата» — калініятара. Гэты міт шырока прапагуецца і цяпер у «першай стадыі» камунізму, каб, трымаючы беларускі на-род паўгалодным, замаскаваць вызыск і чырвоны прыгнёт. Квітнечае сама-стойнае йснаванне Летувы, Латвіі й Эстоніі, далёка меншых за Беларусь краёў, даказала абсурднасьць такое вы-думкі, бо цяперашняе іхнае становішча пры паўторнай «дапамозе» «старэйшага брата» зноў сталася трагічным і ўбогім. Голад, тэрор, ілжывасць, як мэтад чы-гісканаўшчыны, зьяўляюцца сягоння пад шыльдаю Маркса галоўнымі атры-бутамі падбоя народаў. Гэтым тлумачыцца нізкі матар'яльны ўзровень пад-бітых народаў ды іхнае спынянае духо-вае развіццё наўсуперак прагрэсу ў незалежных народаў Захаду.

Канчаючы гэтыя папулярныя ведамкі аб Беларусі ў дзень абходу Вялікага 25 Сакавіка 1918 г., пры сучасным аджы-ваньні калініялізму ў Азіі й Афрыцы,

трэба верыць, што дасюлешні імперы-ялізм і калініялізм, як анармальнае зьявішча дваццатага стагоддзя ў цэн-тры культурнай Еўропы, мусіць зьнік-нуць. Недалёкі той час, калі панаволь-ныя народы Еўропы, а разам з імі й Беларусь, здабудуць незалежнасьць і волю для свае творчае працы. Белару-сам на Бацькаўшчыне й беларускай па-літычнай эміграцыі ўва ўсім сьвеце, што на чужыне стварыла свае цэрквы, шко-лы і культурна-грамадзкія ўстановы, трэба памятаць аб асаблівасцях нашага Краю з цудоўнымі й багатымі аб'ектамі матар'яльнага дабрабыту і крыніцамі ду-ховага нацыянальнага прагрэсу, які поў-насьцяй можа быць толькі ў незалежнай і вольнай Беларусі.

А. Негвявіцкі

Зь беларускага жыцця

У БЕЛАРУСКАЙ КАЛЕНІ ПАРЫЖУ

22-га лютага сёлета ў памешканьні Хрысьціянскага Сындэкату ў Парыжы адбылася чарговая сындэкальная збор-ка беларускай сэкцыі, на якой абмяр-коўвалася справа падрыхтоўкі ўрачы-стага адзначэньня 41-ай гадавіны Сака-віковага Акту.

Пасля абмеркаваньня практычных пытаньняў адносна наладжваньня свят-каваньня, сп. М. Наўмовіч, старшыня бе-ларускай сэкцыі С. Ф. Т. С. зачытаў ліст надасланы з Рыму айцом Львом Гарош-кам. У гэтым лісьце а. Леў, былы Рэк-тар Беларускае Місіі ў Францыі, яшчэ раз выказаў сваю гарачую па-дзяку за так шчырыя ды цёплыя право-дзіны, што ў свой час (21-га сьнежня 1958 г.) былі наладжаны яму ўсімі Бе-ларусамі Парыжу й ваколіцаў. Прыемна адзначыць, што ў той разьвітальны дзень, пасля апошняй Багаслужбы, ад-праўленай айцом Львом у суслужэньні з а. Кастусём Маскалікам, новым Рэк-тарам Беларускае Місіі ў Францыі, ды мі-лае бяседы з пачастункам, айцец Леў ат-рымаў ад сваіх вернікаў некалькі сьціп-лых падарункаў на знак удзячнасьці ды пашаны да ягонае шматгадовае працы ў Францыі як на рэлігійнай, так і на грамадзкай беларускай ніве.

Па адчытаньні гэтага лісту, усе пры-сутныя на зборы выказалі надзею, што ня гледзячы на зьмену месца свайго жы-харства (а. Гарошка выехаў на адзін год у Рым, а пасля на стала асёлца ў Лёндане), айцец Леў будзе й надалей трымаць цесную сувязь зь Беларусамі ў Францыі.

Прысутныя

НАШЫЯ ПРАДСТАЎНІЦТВЫ

АНГЕЛЬШЧЫНА:

Mr. Aleksander Laszuk, 97 Moore Park Rd., London, S. W. 6.

АРГЕНТЫНА:

Asociacion Bielorusa en la Argen- tina, Calle Coronel Sayos 2877, Valentin Alsina, p-cia Buenos Aires.

АЎСТРАЛІЯ:

Mr. A. Vasilienia, 39 Edwin St., Croydon, N. S. W.
Mr. A. Maroz, 109 Morrison Rd., Midland Junction, W. A.
Mr. M. Nikan, 14 Steel St., Spotswood—Melbourne, Vic.
Mr. W. Akavity, 80 Tapley Hill Rd., Royal Park, S. A.

БРАЗЫЛІЯ:

Mr. C. Cimafejczyk, Prasa 76, Tiridentos, Curitiba — Parana.

ЗАДЗІНОЧНЫЯ ШТАТЫ:

Mrs. L. Bielenis, 2042 W. St. Paul Ave., Chicago 47, Ill.
Mr. B. Danilovich, 303 Howard St., New Brunswick, N. J.
Mr. Ul. Duniec, 814 Brayton Ave., Cleveland 13, Ohio.

КАНАДА:

Mr. K. Akula, 57 Riverdale Ave., Toronto, Ont.

ФРАНЦЫЯ:

Union des Travailleurs Biélorussiens en France, 26, rue de Montholon, Paris 9.
Mr. W. Kasztelan, 33 rue Kleber, Mouvoux (Nord).

Фэльтон

Мікітаў жарт палюхае суседзяў

— Ты знаеш, браток, бядя, — засоп-шыся, уварваўшыся ў мой пакой, нявы-разна заліптаў мой сусед.

— Што з табою, — перабіў я яго, — будынак рухнуў?

Мушу паясьніць вам, дарагія чытачы, што мой сусед — будаўляны інжынер і ў даны момэнт займаецца пабудовай пяціпавярховага жылзабэтоннага будынку. Аднойчы ён мне прызнаўся, што калі-б ня дай Бог памыліўся ў вылічэньнях (не бяручы на ўвагу іншых эвэнтуальных і праўдападобных прычынаў) і будынак рухнуў, дык... вярнуўся прыгатаваная лажыцца... і быў бы жыццё! Вось-жа пабачыўшы яго ў такім стане я й паду-маў, што ня йнакш, як будынак адка-заўся стаяць вэртыкальна.

— Дык дзе, — кажа ён, — горш яшчэ! Ты чуў, што Саветы пусьцілі «спутніка» на сонца?

— Зразумелая рэч, што чуў. Што ты...

— Вось табе і што ты, а гэты самы «спутнік» цяпер будзе кіраваць сонцам і, калі захоча, дык загадае сонцу, каб адварнулася сьпіной да буржуазнага сьвету, вась табе і крышка.

— А хто гэта табе такія басьні...

— Дык ні якія ні басьні, а вась Крака-дзіл...

— Кракадзіл?! — узьдзіўлена ўскрык-нуў я. — Вось ліханака, значыць не дар-ма пайшлі ягоныя начыны практыкі астранаміі. Ці пэўны ты толькі, што ён у добры тэлескоп глянуў?

— Ты вась лепш на прачытай, а пас-ля пабачым, як пажартуеш, — сунуўшы пад самы нос нейкі часапіс, злосна ад-казаў мой сусед.

— Дык што, ён нат і надрукаваць ужо ўсьпеў, — не разгортваючы часапісу, за-

пытаў я. — Вось дык Кракадзіл...

— Сам ты Кракадзіл! Гэта-ж не Кра-кадзіл, а вась у гэтым «Кракадзіле» на-пісана, ды паводля самага наймудрай-шага нашых дзён Мікіты. Ды зрэштай прачытай вась, дык магчыма менш ра-зумным станеш.

Каб было ясьней — мушу сказаць пад сакрэта, што мы (я й мой сусед) назы-ваем нашага супольнага суседа Крака-дзілам і, што ён, г. зн. наш супольны сусед, займаеца практычнай астраномі-яй. Гэта ягоны пабочны фак.

Гляджу, а на часапісе вялікімі літарамі напісана «КРОКОДИЛ» і меншымі: «№ 4 10 февраля 1959». Агледзеўшы вокладку, глянуў на суседа з запытаннем, дзе і што чытаць. — На чацьвертай і пятай бачыне, — адказаў ён мне.

Пачаў я ад загалоўка й то ня ўслух, бо мая гордасьць не пазволіць скампра-мітавацца перад маім суседам-інжыне-рам, паказаць яму, што ня ўмею бегла чытаць на мове «Крокодила», выбачай-це, хацеў сказаць на мове, на якой «Кро-кодил» напісан. Мушу аднак зазначыць, што ўсё, што там напісана было, я поў-насьцяй зразумеў. Хадзіла там аб ХХІ зьезд самага мудрае й непамылнае КПСС, аб ажыўленьні ў залі, аб сьмеху, аб воплесках, аб тым, як дзядзя Хо (так, паводля «Крокодила», завуць Го Чы Мі-на) палаваўся з пасланцом камуністых Ін-дэй Аджоі Гхошам і ўрэшце — як дзяд-зя Хо із спачелым, пасля шасьціга-дзіннага дакладу, Мікітам пайшлі к да-рагім заграічным гасьцям. Што дара-гія, то думаю, што згодзіцца й вы з ім, дарагія чытачы, бо колькі-ж яны, гэтыя самыя заграічныя госьці, каштавалі Савецкаму Саюзу, каб прытранспарта-ваць іх у Маскву і ўтрымаць іх там. Хоць праўда, утрыманьне іхнае й загра-іцаю ня мала каштуе Савецкаму Саюзу.

Але што для справы ня робіцца... Ды ці ўжо так важна, што калгасьнікі пры-галадаюць крыху, ды абодраны пахо-дзяць. Ня прывыкаць ім да гэтага, пас-ля сарака год можна й да горшага пры-выкнуць...

Вось-жа чытаючы так, я нарэшце на-пароўся на тое месца, дзе сусед мой пе-рапалохаўся. «...Трэба было наглядзець, — піша гэтая самая гадзіна, прабачце, «Крокодил», — як усьміхнуліся дэла-гаты, калі Н. С. Хрушчоў (справа йдзе аб Мікіту), адарваўшыся ад дакладу, жар-таўліва зазначыў: — Вось бачыце, як толькі мы загаварылі аб цяжкой інду-стрыі, ярка засьвяціла сонца. Гэта сым-

балічна: і прырода як-бы вітае нашых посьпехі».

«А сонца, — піша далей «Крокодил», — прыняўшы надаўна ў сваю арбіту на-шу чырвоназорачную плянэту, ня толь-кі заглянула ў вокны крэмлёўскага зам-ку, але запаліла пад ягонымі высокімі сьценамі тысячы блескаў...»

Што-ж, думаю сам сабе, нат і сонцу, магчыма, упрыйшыно прыйшлося загля-нуць за муры Крэмля. Неяк у гэты ма-мэнт халаднавата мне стала і я мімаво-лі глянуў на сонца. І ўзапраўды яно мне здалося нейкае зьбляднелае, скупое і сумнае. Ня знаю толькі дакладна пры-чыны: ці таму, што заглянула за крэм-лёўскія муры, ці пачуўшы жарт Мікіты, а можа і ўзапраўды пад паргрозай спут-ніка?

— Ну што-ж, — кажу я, каб супакоіць свайго суседа, — ім цяпер трэба больш сонца з двух прычынаў: папершае, што сталінскае ўжо шэсьць год як патухла, а падрутое — гэта дае больш калёрыяў, што магчыма можа пакрыць нястачу прыгаладойшым калгасьнікам...

Сусед мой падумаў, што я жартую, махнуў рукой і выйшаў з пакою.

Я прадаўжаў чытаць далей. І вась трапіла на жарт, які напэўна і вас рась-сьмешыць, дарагія чытачы. «... Таму, што ў будучым мы зможам толькі адну законадаўчую дыспрапорцыю: павышэ-ньне прамысловлага ўзроўня салодкага і ўпад вытворчасці горкага».

На маю думку — Мікіта здорава дзёр-нуў на прэдадні зьезду і напэўна ладне адхварэў. Праўдападобна нат і ў латы-скую сталіцу інкогніто зьездзіў. Так што, калі вам, дарагія чытачы, прыхо-дзілася калі-небудзь быць у падобным палажэньні, дык вы яго поўнасьцяю зра-зумееце.

Але, як піша далей «Крокодил»: «Не да жарту рыбцы, калі кручком пад жэбры бяруць». Разумны, запраўды ра-зумны жарт. Колькі савецкіх грамадзян гэты жарт хапіў пад жэбры. Трэба прыз-наць, што ў Крэмлі сядзяць ня толькі добрыя жартуўнікі тыпу Мікіты, але й ня горшыя рыбалоўны, што спрытна пад жэбры могуць любога хапіць.

Дык вась, як піша «Крокодил», што людзі кажучь: «Жарт — хвілінка, а за-цягвае гадзіну». Самігодкі на цэлых два гадзі больш за пяцігодку пацігодку. Трэ-ба спадзявацца, што за сем год выкана-юць тое, што плянавалася на пяць. А заходніму сьвету варта было-б сур'эзна задумацца над тым, што рабіць, калі сон-ца, прыняўшы ў сваю арбіту чырвона-зорачную плянэту, стане толькі за му-ры Крэмля заглядаць.

Сусед № 2

УВАГА!

Праграмы Беларускае рэдакцыі радыя «Вызваленьне» перадаюцца на Бацькаўшчыну ў наступных гадзінах менскага часу:

Ад 1-ае да 3-ае гадзіны ночы — на хвалях 31 і 41 мэтраў
ад 11-ае да 13-ае гадзіны — на хвалях 17 і 19 мэтраў
і ад 22-ае да 23-ае гадзіны — на хвалях 25 і 31 мэтраў

Беларуская Рэдакцыя Р. В.

★

Праграмы Беларускае рэдакцыі Гішпанскага Нацыянальнага Радыя пе-радаюцца ад гадз. 18.30 да 18.45 сярэднэўрапэйскага часу (20.30 — 20.45 — менскага часу) і ад гадз. 20.45 да 21.00 (22.45 — 23.00) на хвалях 32,05 м. (9363 кс/с) і 42,22 м. (7105 кс/с).

Беларуская Рэдакцыя Г. П. Р.

ДА ЎВАГ НАШЫХ ПРАДСТАЎНІКОЎ І ЎСЯГО БЕЛАРУСКАГА ГРАМАДЗТВА!

Выдавецтва «Бацькаўшчыны» зьніжае на 25% цану ўсіх сваіх выданьняў за выняткам «Спадчы-ны» Я. Купалы ў цвёрдай воклад-цы, «Беларускіх казак» у цвёр-дай і мяккай вокладцы й «Выб-раных твораў» Р. Крушыны. У выніку цана ўсіх выданьняў на-ступная:

Янка Купала СПАДЧЫНА

— Выбар паэзіі зь вялікім кры-тычным артыкулам Ст. Станке-віча. Балонаў 564. Цана 5.25, 9, або 11 амэр. дэляраў (залежна ад вок-ладкі й паперы).

Янка Купала ТУТЭЙШЫЯ

— П'еса ў чатырох дзеях з кры-тычным артыкулам Р. Склота. Балонаў 83. Цана 1 амэр. дэляра.

Янка Купала

ГАСЬКІДАНАЕ ГНЯЗДО

— Драма ў пяціх актах з крытыч-ным артыкулам Р. Склота. Балонаў 58+ХV. Цана 0.75 амэр. дэляра.

Якуб Колас

НОВАЯ ЗЯМЛЯ

— Пазма зь вялікім крытычным артыкулам Р. Склота. Балонаў 246+XXXII. Цана 2.25 амэр. дал.

Якуб Колас

СЫМОН МУЗЫКА

— Пазма з крытычным артыкулам Р. Склота і А. Бабарэкі. Балонаў 238. Цана 2.25 амэр. дэляраў.

Якуб Колас

У ПАЛЕСКАЙ ГЛУШЫ

— Повесьць. Цана 1.50 амэр. дал.

Андрэй Мрый.

ЗАПІСКІ САМСОНА САМАСУЯ

— Сатырычная аповесьць з кры-тычным артыкулам Р. Склота. Балонаў 88. Цана 0.75 амэр. дэляра.

Лукаш Калюга

НЯДОЛІ ЗАБЛОЦКІХ

— Аповесьць з крытычным арты-кулам Р. Склота. Цана 1.10 амэр. дэляраў.

Власт (Вацлаў Ластоўскі)

ТВОРЫ

— Апавяданьні. Балонаў 112. Ца-на 0.75 амэр. дэляра.

Юрка Віцбіч

ПЛЫВЕ З-ПАД СЬВЯТОЕ ГАРЫ НЕМАН

— Мастацкія нарысы. Цана 0.75 амэр. дэляра.

Рыгор Крушына

ВЫБРАНЫЯ ТВОРЫ

— Вершы. Цана 2 амэр. дэляры.

ЛЯ ЧУЖЫХ БЕРАГОЎ

— Альманах твораў эміграцыйных паэтаў і пісьменьнікаў з уступным артыкулам Ст. Станкевіча. Балонаў 238. Цана 2. 25 амэр. дэляраў.

БЕЛАРУСКІЯ КАЗКІ

Зборнік народных казак і літа-ратурных твораў з казачнымі ма-тывамі. Балонаў 215. Цана 3 або 4 дэляры (залежна ад вокладкі).

Заўвага: У эўрапэйскіх краінах, пайменна ў Англіі, Францыі, Вэль-гі, Нямеччыне, Італіі, Гішпаніі, а таксама ў Аргентыне, Бразыліі й Аўстраліі выданьні каштуюць на 20% таней вышэй пададзенае рас-цэнкі

Выдавецтва «Бацькаўшчына»

ХОЧАШ ЗРАБІЦЬ СВАЙМУ
БЛІЗКАМУ ПРЫЕМНАСЬЦЬ
І АДНАЧАСНА КАРЫСЬЦЬ ДЛЯ
БЕЛАРУСКАЙ СПРАВЫ, ПАДА-
РУЙ ЯМУ КАМПЛЕКТ КНИЖАК
ВЫДАВЦТВА
«БАЦЬКАЎШЧЫНЫ»

10 год таму „Бацькаўшчына“ пісала:

... Акт 25 Сакавіка 1918 г. распа-чынае ў беларускім нацыянальна-вызвольным руху новы гістарыч-ны перыяд — перыяд незалежнась-ці. Ад гэтага часу беларуская па-літычная думка разьвіваецца ўжо ў вадным, выразна спрыязаваным незалежнасьцю кірунку, стаўляючы сваёй канчальнай мэтай, сваім най-вялікім ідэалам — вольнасьць і дзяржаўную незалежнасьць нашае Бацькаўшчыны.

Акт 25 Сакавіка ня быў прыпад-ковым зьявішчам, абумоўленым спрыяльнымі абставамінамі часу, ня быў справаю толькі патрыятычнае інтэлігенцыі ці ейнае найбольш эн-тузіястычнае групы, але ідэі гэтага вялікага акту былі арганічнаю часткаю агульнанародных імк-неньняў, агульнанароднае волі.
№ 8(52), 25 сакавіка 1949 г.

Беларускі тыднёвік палітыкі, культуры
і грамадзкага жыцця.

Выдавец: Уладзімер Борнік

РЭДАКЦЫЯ КАЛІГІЯ

Артыкулы, падпісаныя прозьвішчам або ініцыяламі аўтара, не заўсёды выра-жаюць пагляды Рэдакцыі. Незамаўленья рукапісы назад не зварочваюцца. Рэда-кцыя адказвае на лісты толькі пасля далучэньня паштовае маркі або міжна-роднага паштовага купону.